

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання

Форма навчання заочна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри М. М. Логвин
(підпис, ініціали та прізвище)

«___» _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Перспективи післявоєнного розвитку музейного туризму в
Полтавській області»

*зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра*

Виконавець роботи Фомичова Анна Володимирівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., Тараненко Олександр Олексійович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ.....	5
1.1 Сутність та класифікація музейних закладів	5
1.2 Соціально-економічне значення музейного туризму	13
1.3 Іноземний досвід розвитку музейного туризму	21
2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	33
2.1 Організація туристичної діяльності в Полтавській області	33
2.2 Оцінка розвитку музейної мережі в Полтавській області	41
2.3 Основні напрямки розвитку музейного туризму в Полтавській області..	62
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	71
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Музейний туризм є важливою і актуальною складовою сучасної туристичної індустрії. Він сприяє економічному розвитку та підтримує збереження культурної спадщини, розвиток міжкультурних зв'язків, а також забезпечує освітні та культурні можливості для різних категорій туристів. Застосування новітніх технологій, інтерактивних програм і віртуальних турів ще більше підвищує популярність музейного туризму, роблячи його доступним і захоплюючим для широкої аудиторії.

Музейний туризм на Полтавщині має великий потенціал завдяки багатій культурній спадщині, історичним пам'яткам та традиціям, що зберігаються в музеях області. Полтавщина, як один з культурних центрів України, є важливим регіоном для розвитку музейного туризму, оскільки її музеї не лише зберігають історію, а й активно залучають туристів, пропонуючи різноманітні програми та інтерактивні заходи. Це свідчить про актуальність дослідження сучасного стану та перспектив повоєнного розвитку музейного туризму в Полтавській області.

Основні аспекти розвитку музейного туризму розглядалися у працях вітчизняних та зарубіжних авторів: Ф. Вайдахера, Г. Власюк, М. Гецевича, Р. Дьякової, Б. Ємельянова, О. Зосимович, В. Кіптенко, О. Малиновської, А. Короткової, Г. Мезенцевої, П. Пасічного, М. Рутинського, О. Стецюк, М. Хадакової, Л. Шляхтіної, Т. Юренєвої та ін. Але подальших досліджень потребує питання регіональних особливостей розвитку музейного туризму, зокрема Полтавської області.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження перспектив післявоєнного розвитку музейного туризму в Полтавській області.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

- дослідити сутність та класифікацію музейних закладів;
- охарактеризувати соціально-економічне значення музейного туризму;
- проаналізувати Іноземний досвід розвитку музейного туризму;

- дослідити Організація туристичної діяльності в Полтавській області;
- оцінити розвиток музейної мережі в Полтавській області;
- обґрунтувати основні напрямки розвитку музейного туризму в Полтавській області.

Об'єкт дослідження – музейний туризм в Полтавській області.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти післявоєнного розвитку музейного туризму в Полтавській області.

Теоретичне значення роботи полягає в систематизації та узагальненні інформації, що відображає сутнісні характеристики музейного туризму, які слід враховувати в процесі розробки заходів розвитку музейного туризму на регіональному рівні.

Практичне значення роботи полягає у розробці рекомендацій для розвитку музейного туризму в Полтавській області у повоєнний період, зокрема через маркетингові інструменти просування та впровадження інноваційних технологій. Їх реалізація дозволить повніше реалізувати потенціал музейного туризму Полтавщини.

У ході дослідження використовувалися наступні методи: теоретичного узагальнення, систематизація, статистичного, аналіз та синтез, графічний.

Інформаційною базою дослідження слугували наукові праці українських і закордонних фахівців у сфері туризму, законодавчі та нормативні документи у сфері туризму та музейної справи, офіційні статистичні дані органів державно влади Полтавської області, інтернет-ресурси.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків та пропозицій, переліку використаних інформаційних джерел та додатків.

1. СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ.

1.1 Сутність та класифікація музейних закладів.

Музеї є традиційним культурним осередком в кожній країні. Протягом останніх десятиліть у світі змінився погляд на роль музеїв у суспільстві. Музеї розглядають не лише як сховище артефактів, а і як заклади, що можуть надавати широкий спектр послуг, організовувати цікаве дозвілля та допомагати уряду реалізовувати культурні й соціальні програми [7].

Законом України «Про музеї та музейну справу» термін «музей» трактується як «науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини» [1]. У міжнародній практиці використовується визначення, вироблене Міжнародною радою музеїв (ІКОМ) «Музей – це некомерційна постійна установа на службі суспільства, яка досліджує, збирає, зберігає, інтерпретує та демонструє матеріальну та нематеріальну спадщину. Відкриті для публіки, доступні та інклюзивні, музеї сприяють різноманітності та сталості. Вони працюють і спілкуються етично, професійно та за участю громад, пропонуючи різноманітний досвід для навчання, задоволення, роздумів і обміну знаннями» [83].

В системі туризму музей посідає особливе місце. Його слід розглядати у різних аспектах, зокрема, як:

- туристичний ресурс, що характеризується певним рівнем атрактивності;
- складову інфраструктури туризму, а саме індустрії дозвілля, що характеризується економічними показниками розвитку;
- суспільну інституцію, що несе відповідальність за частину національного надбання, яка зберігається у його фондах;

- суб'єкт ринку послуг, що реалізує музейний продукт і керується потребами свого споживача – музейного туриста [37].

Туризм та музеї спільно утворюють складну історичну, культурну, соціально-економічну, технічну, технологічну, творчу, природну та екологічну систему, поєднуючи окремі елементи тих чи інших територіальних та соціальних утворень. Природна та культурна історія також зберігається в музеях, які відповідають за розвиток цих систем та допомагають туристичному розвитку регіонів. Організатори музейного туризму стикаються з кількома конкретними завданнями, такими як визначення туристичної ніші музею, ініціювання регулярного притоку відвідувачів до величезного музею, розробка туристичного маршруту та програми, складання реєстру рекламних товарів та вивчення нових варіантів фінансування.

Функції музейних закладів можна поділити на кілька основних категорій:

- збирання та зберігання колекції. Музеї зберігають та зберігають колекції та дивовижі, що мають історичне, культурне, наукове чи естетичне значення, збираючи, систематизуючи та зберігаючи предмети такої важливості у колекціях та зберіганні. Як такі можна розглядати такі експонати, як археологічні артефакти, витвори мистецтва, наукові інструменти, природні зразки та інші об'єкти, що символізують певну культуру чи природне середовище;

- дослідження та наукова діяльність. Музеї відіграють важливу роль у науковій діяльності, проводячи дослідження у різних галузях, таких як історія, наука, культура та мистецтво. Вони займаються вивченням та документуванням своїх колекцій, що включає аналіз експонатів, їх атрибуцію, реставрацію та збереження. Музеї також можуть проводити археологічні розкопки, етнографічні експедиції, історичні дослідження або природничі дослідження. Результати цієї роботи часто публікуються у вигляді наукових статей, каталогів виставок, монографій та інших видань, що

сприяє розвитку науки та популяризації знань;

- освітня функція. Музеї є важливими освітніми центрами, надаючи можливості для навчання та освіти людей різного віку. Вони розробляють та реалізують освітні програми, включаючи екскурсії, лекції, семінари, майстер-класи та інтерактивні заняття. Ці заходи допомагають поглибити знання відвідувачів у галузі історії, культури, науки та мистецтва. Музеї також активно співпрацюють із освітніми установами, пропонуючи спеціальні програми для школярів та студентів, що робить їх важливим елементом системи освіти;

- виставкова функція. Однією з основних функцій музею є організація виставок та експозицій, щоб відвідувачі могли переглядати та вивчати різноманітні колекції. Виставки можуть бути постійними (постійні виставки) або тимчасовими (спеціальні виставки, присвячені певній темі чи певній колекції). Музеї часто використовують мультимедійні технології для кращого відображення експонатів;

- популяризація та комунікація. Музеї активно працюють над популяризацією наукових знань та культурної спадщини, використовуючи різні канали комунікації – від традиційних плакатів та брошур до сучасних цифрових технологій (сайти, соціальні мережі, мобільні програми). Вони організують виставки, лекції та культурні заходи, щоб залучити людей до відвідування їхніх колекцій та зробити свій внесок у підвищення культурного рівня суспільства;

- збереження культурної ідентичності та спадщини. Музеї виконують важливу роль у збереженні ідентичності націй та громад, бережучи пам'ять про їх історичний, культурний та мистецький досвід. Вони виступають як місце для осмислення національних досягнень і традицій, сприяючи гордості та самоусвідомленню, оскільки відображають культуру та спадок певної нації чи регіону;

- роль у туризмі. Музеї часто є важливими компонентами туристичних маршрутів, привертаючи увагу відвідувачів з різних куточків планети. Вони

виступають центрами культурного туризму, сприяючи розвитку економіки через створення робочих місць, підтримку місцевого бізнесу та організацію екскурсій і культурних подій;

- інтерактивність та освітній потенціал. Сучасні музеї активно впроваджують інтерактивні елементи в свої експозиції, що дозволяє відвідувачам взаємодіяти з виставленими об'єктами та поглиблювати знання. Вони організовують різноманітні освітні програми для дітей та дорослих, зокрема ігрові та наукові заходи, що робить музейне відвідування цікавим та пізнавальним;

- міжнародний культурний обмін і співпраця. Музеї активно беруть участь у міжнародних культурних ініціативах, обмінюючись колекціями, організовуючи виставки за кордоном та запрошуючи іноземні експонати. Це сприяє розвитку культурного обміну та укріпленню міжнародних зв'язків через мистецтво та культуру [33; 37; 60; 69; 71].

Таким чином, музейні заклади виконують багатофункціональну роль у суспільстві, поєднуючи освіту, науку, збереження спадщини, популяризацію культури та забезпечення культурного розвитку суспільства в цілому.

Згідно рисунку 1.1 існує комплекс ознак для класифікації музеїв. Для використання у туристичній сфері найактуальнішою є класифікація за профілем. Тому розглянемо її детальніше [37].

1. Історичні музеї зберігають та демонструють експонати, що відображають історичний розвиток конкретних країн, регіонів або культур. Їхні колекції можуть охоплювати важливі історичні події, археологічні артефакти та етапи еволюції цивілізацій.

2. Художні музеї зберігають і виставляють твори мистецтва різних напрямків. Вони можуть спеціалізуватися на певних періодах, стилях чи видах мистецтва, таких як живопис, скульптура, графіка або декоративно-прикладне мистецтво.

3. Археологічні музеї присвячені збереженню археологічних знахідок – стародавніх артефактів, інструментів, скелетів, а також

реконструкціям давніх поселень та цивілізацій.

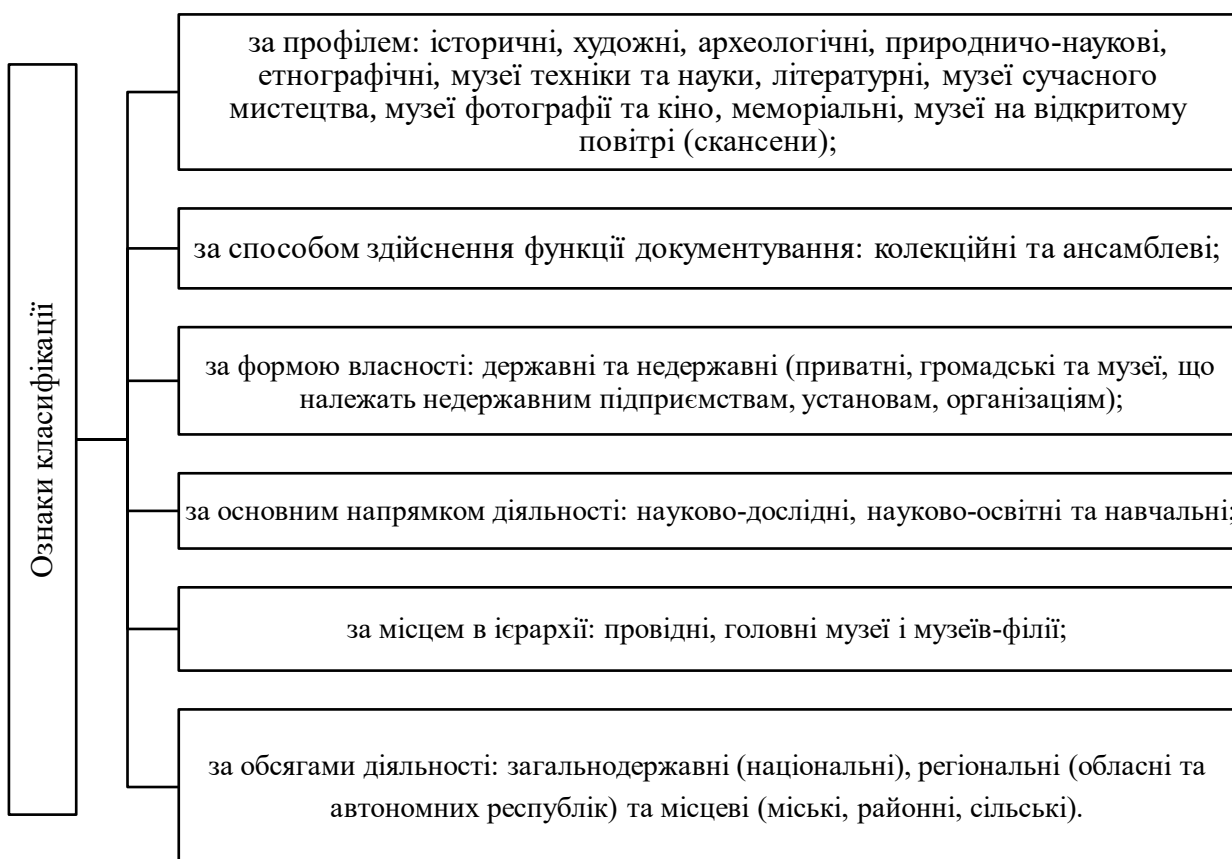

Рис. 1.1. Ознаки класифікації музеїв [складено автором за 37]

4. Природничо-наукові музеї зберігають та досліджують природну спадщину, включаючи флору, фауну, геологічні утворення та мінерали. Вони мають колекції зоології, ботаніки, палеонтології та екології.

5. Етнографічні музеї вивчають та зберігають культуру певних народів або етнічних груп, їхні традиції, обряди, костюми, ремесла та побут. Етнографічні колекції можуть включати народне мистецтво, традиційні предмети і знаряддя праці.

6. Музеї техніки та науки фокусуються на розвитку науки, техніки та інженерії. Вони можуть містити колекції старовинних наукових приладів, технічних інструментів та експонати, що демонструють еволюцію технологій і великих винаходів.

7. Літературні музеї присвячені видатним письменникам, поетам або літературним напрямкам. Вони зберігають рукописи, першодруки, особисті речі авторів і виставки, що відображають їхнє життя та творчість.

8. Музеї сучасного мистецтва спеціалізуються на колекціях сучасного мистецтва, що включають роботи художників, які працюють у наш час. Такі музеї часто організовують тимчасові виставки та культурні події, що висвітлюють нові тенденції.

9. Музеї фотографії та кіно зберігають історію фотографії, кінематографії та візуальних мистецтв. Вони можуть містити колекції камер, фільмів, фотографій і організовувати виставки, присвячені різним аспектам візуальної культури.

10. Меморіальні музеї присвячені видатним особистостям або важливим історичним подіям. Вони можуть бути розташовані в місцях, де ці особи жили чи працювали, або містити колекції, що висвітлюють їхнє життя та діяльність.

11. Музеї під відкритим небом (скансени) знаходяться на свіжому повітрі і демонструють традиційні способи життя, сільське господарство, ремесла та архітектуру народів певного регіону або історичної епохи.

12. Музеї для дітей створені спеціально для дитячої аудиторії, де експонати та програми розроблені таким чином, щоб діти могли навчатися через гру та взаємодію з виставленими об'єктами. Вони часто включають інтерактивні елементи та освітні програми, що дозволяють дітям занурюватися у світ знань у доступній та цікавій формі.

13. Віртуальні музеї функціонують виключно в цифровому форматі. Вони дозволяють користувачам досліджувати експонати, виставки та колекції через інтернет, що робить їх доступними для аудиторії з усього світу, без необхідності фізичного відвідування.

Усі ці види музеїв виконують важливу культурну функцію, зберігаючи та поширюючи знання про різні аспекти людської цивілізації, природи та мистецтва.

Музейні заклади мають важливе значення для розвитку туризму, оскільки вони є важливими культурними, освітніми та туристичними ресурсами. Музеї привертають мільйони відвідувачів щороку, сприяючи не

лише розвитку культури, а й економіки. Основні аспекти їхнього значення для туризму полягають в наступному:

- культурний туризм. Музеї відіграють важливу роль у культурному туризмі, який зосереджений на вивченні спадщини, мистецтва, історії та традицій різних народів і країн. Вони приваблюють туристів, що бажають глибше пізнати культурні, історичні та мистецькі досягнення. Музеї сприяють розумінню культури та традицій регіону, надаючи можливість відвідати місця, багаті на історичну та культурну цінність, що є важливим аспектом пізнання розвитку різних цивілізацій;

- створення туристичних маршрутів. Музеї є невід'ємною частиною туристичних маршрутів, які включають значущі культурні та історичні пам'ятки. Вони інтегруються в туристичні програми, пропонуючи відвідувачам можливість дізнатися більше про місцеву історію та культуру, що сприяє розвитку культурного туризму та приваблює туристів до певних регіонів;

- економічне значення. Музеї значно впливають на економіку місцевих громад, оскільки відвідувачі витрачають гроші на квитки, екскурсії, сувеніри та послуги з харчування й проживання. Це сприяє розвитку суміжних секторів економіки, таких як готельний і ресторанний бізнес, транспортні послуги та інші галузі, що надають підтримку туризму;

- міжнародний культурний обмін. Музеї часто стають осередками міжнародного культурного обміну, організовуючи тимчасові виставки або обмінюючи колекції з іншими установами по всьому світу. Це збільшує привабливість музеїв для туристів, оскільки дозволяє побачити унікальні експонати з різних країн. Міжнародні виставки також підвищують туристичний інтерес до місцевості, що є важливим для розвитку культурного туризму;

- інтерактивність і інновації. Сучасні музеї активно використовують новітні технології, такі як інтерактивні елементи, віртуальні тури та мультимедійні презентації, що робить їх відвідування більш захоплюючим і

доступним для різних груп туристів. Віртуальні музеї та цифрові виставки відкривають нові можливості для дистанційного знайомства з експонатами, що дозволяє залучити глобальну аудиторію;

- підвищення туристичної привабливості регіону. Музеї можуть значно підвищити туристичну привабливість конкретного регіону чи міста. Вони стають важливою частиною туристичних брендів, активно сприяючи популяризації міста або країни як культурного напрямку для відвідувачів з усього світу;

- розвиток національного та міжнародного іміджу. Музейні установи можуть покращити імідж країни чи регіону на міжнародній арені. Вони служать платформою для демонстрації національних досягнень у галузі історії, мистецтва та культури, що викликає інтерес до країни з боку туристів та сприяє формуванню позитивного образу держави;

- соціальна роль музейного туризму. Музеї сприяють культурному обміну, дозволяючи туристам з різних країн досліджувати чужі культури, традиції та історії. Це відкриває можливості для міжкультурного діалогу, що сприяє розвитку толерантності та взаєморозуміння серед різних народів і культур, що є важливим для створення глобальної гармонії;

- залучення молодіжної аудиторії. Музеї активно працюють над залученням молоді, пропонуючи освітні програми, інтерактивні виставки та заходи, що відповідають сучасним інтересам молодих туристів. Залучення молодіжної аудиторії сприяє розвитку молодіжного сегменту в туризмі, оскільки молоді люди часто є важливими представниками туристичних потоків і активно цікавляться новими технологіями та сучасними трендами [33; 35; 37; 60; 80].

Таким чином, в нинішній час музейні заклади відіграють важливу роль в культурній, освітній, науковій та інших сферах життя суспільства. Цьому сприяє їх значне різноманіття за тематичною та іншими ознаками.

1.2 Соціально-економічне значення музейного туризму.

Музейний туризм є важливим елементом культурного туризму, оскільки музеї часто презентують та інтерпретують культурні та історичні предмети, які є ключовими компонентами місцевої культурної спадщини. Тому музейний туризм часто входить у категорію культурного туризму. Тим не менш, музейний туризм варто розглядати як окрему категорію туризму, оскільки відвідування музеїв може бути основною метою поїздки для багатьох туристів.

Наразі відсутній єдиний підхід до визначення категорії «музейний туризм». Існують різні підходи до визначення цього поняття, які враховують і виділяють його окремі сутнісні характеристики (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття «музейний туризм»

Автори	Визначення терміну
1	2
Іщак Ю.В.	Музейний туризм - це специфічний різновид туризму, особливості якого полягають у використанні туристського потенціалу музеїв і територій, які до них прилягають в освітніх, навчальних, інформаційних, виховних, розважальних, популяризаційних (пропагандистських), оздоровчих, екологічних цілях [28].
Лапченко А.С.	Музейний туризм являє собою специфічний різновид туризму, особливості якого полягають у використанні туристського потенціалу музеїв і територій, які до них прилягають в освітніх, навчальних, інформаційних, виховних, розважальних, популяризаційних (пропагандистських), оздоровчих, екологічних цілях [34].
Любіцева О. О., Шпарага Т. І.	Музейний туризм – це різновид культурного туризму, що полягає у відвідуванні музеїв, ознайомленні з музейними експозиціями, виставковими залами, фондосховищами, участі в науковій та культурно-освітній діяльності музеїв [37].
Покоłodна М. М.	Музейний туризм - специфічна діяльність музеїв у сфері пізнавального туризму із виробництва і реалізації туристських продуктів музейного характеру (створення експозицій, організація внутрішніх і зовнішніх екскурсій, музейних магазинів тощо) та туристського циклу (розміщення, харчування, трансфер та інше) [52].

Продовження таблиці 1.1

1	2
Сайчук В., Дудник І., Пестушко В.	Музейний туризм можна визначити як певну геопросторову систему, оскільки він пов'язаний з відвідуванням туристами музеїв та інших культурних об'єктів, розташованих у конкретних географічних місцях [62].
Шолудько Н. Г.	Музейний туризм розглядається як специфічна діяльність музеїв у сфері культурного туризму з виробництва і реалізації різних туристських продуктів музейного характеру: створення експозицій, організація внутрішніх і зовнішніх екскурсій, різноманітних анімаційних програм, наявність музейних магазинів [80].

На нашу думку, найточніше сутність музейного туризму відображає визначення Любіцевої О. О. та Шпараги Т. І., які під ним розуміють «різновид культурного туризму, що полягає у відвідуванні музеїв, ознайомленні з музейними експозиціями, виставковими залами, фондосховищами, участі в науковій та культурно-освітній діяльності музеїв» [37].

Музейний туризм має значний вплив на економіку країни, оскільки сприяє розвитку кількох важливих економічних секторів. Основними аспектами, які визначають значення музейного туризму для економіки є:

- джерело доходів для держави та місцевих громад. Музейний туризм є важливим джерелом доходів для держави та місцевих громад. Відвідування музеїв приносить доходи через продаж квитків, екскурсії, спеціальні заходи та виставки. Також важливими джерелами доходів є продаж сувенірів, книг, каталогів і товарів, пов'язаних з темою музею. Ці надходження сприяють розвитку культурної інфраструктури та можуть бути використані для подальших інвестицій у музейні колекції, реставрацію пам'яток та організацію нових виставок;

- розвиток туристичної інфраструктури. Музейний туризм сприяє розвитку туристичної інфраструктури в регіонах. Музеї стимулюють будівництво нових готелів, ресторанів, кафе та транспортної інфраструктури. Вони також можуть стати важливою частиною туристичних маршрутів, що включають інші культурні, природні та історичні пам'ятки, що, в свою чергу, збільшує кількість відвідувачів і сприяє розвитку суміжних галузей

(транспорт, харчування, готельний бізнес, місцеві магазини та інші послуги);

- створення робочих місць. Музейний туризм створює численні робочі місця як безпосередньо в самих музеях (експонати, гіді, адміністратори, освітні працівники, маркетологи, організатори подій), так і в суміжних секторах економіки. Туристи, які відвідують музеї, також потребують послуг готелів, ресторанів, транспорту, що, в свою чергу, створює додаткові робочі місця в цих галузях. У більш широкому контексті це сприяє розвитку місцевих економік, особливо в регіонах, де культурний туризм є одним із основних джерел доходів;

- підвищення інвестиційної привабливості. Музейний туризм сприяє підвищенню інвестиційної привабливості країни або регіону. Великі музейні проекти та культурні ініціативи можуть залучати міжнародні інвестиції, покращуючи економічний клімат. Інвестори, які зацікавлені в розвитку культури та туризму, можуть вкладати кошти в реконструкцію та розширення музеїв, створення нових виставкових просторів, а також у супутні інфраструктурні проекти;

- популяризація країни як туристичного напрямку. Музеї мають важливу роль у формуванні іміджу країни на міжнародній арені. Їхні колекції та виставки, що демонструють культурну спадщину, можуть стати привабливими для туристів з різних країн, що стимулює бажання відвідати конкретний регіон чи державу. Це сприяє розвитку інфраструктури та збільшенню туристичного потоку, що, в свою чергу, позитивно впливає на економіку, приносячи значні доходи.

- залучення міжнародних туристів. Музеї не лише приваблюють місцевих відвідувачів, але й активно залучають міжнародних туристів, що створює додаткові валютні надходження. Музейний туризм є важливою складовою туристичних пакетів, які поєднують культурні пам'ятки та інші атракції. Це підвищує попит на авіаперельоти, готельні послуги та інші туристичні сервіси, що сприяє економічному зростанню через залучення іноземних інвестицій та зміцнення міжнаціональних економічних зв'язків;

- стимулювання розвитку креативних індустрій. Музейний туризм може значно вплинути на розвиток креативних індустрій, таких як дизайн, мистецтво, мода, кіно та музика. Організація виставок, тематичних подій та культурних заходів стає платформою для нових креативних проєктів, що в свою чергу стимулює розвиток місцевих творчих галузей і сприяє інноваціям у різних сферах;

- розвиток соціального підприємництва. Музейний туризм може стати важливим фактором розвитку соціального підприємництва в місцевих громадах, зокрема через організацію культурних подій, фестивалів, ярмарків та майстер-класів. Це сприяє створенню нових бізнесів, які надають туристичні послуги, а також підтримує розвиток місцевих ремесел і традиційних промислів, забезпечуючи додаткові економічні можливості для місцевих жителів;

- збереження та реставрація культурної спадщини. Доходи від музейного туризму можуть бути використані для збереження та реставрації історичних пам'яток, колекцій, архітектурних споруд та інших елементів культурної спадщини. Це важливий аспект економічної вигоди від музейного туризму, оскільки дає можливість інвестувати в довгострокове збереження та відновлення національної спадщини [33; 35; 37; 69; 80].

Поруч з економічними наслідками для суспільства, музейний туризм має важливі соціальні наслідки [33; 35; 37; 69; 80].

1. Підвищення культурної обізнаності та освіти. Музеї є важливими освітніми інститутами, які надають доступ до знань про історію, культуру, мистецтво, науку та природу. Відвідування музеїв сприяє підвищенню культурної обізнаності серед різних верств населення, допомагаючи людям краще розуміти свою історію, традиції та культурну спадщину.

2. Формування національної та культурної ідентичності. Музеї відіграють ключову роль у збереженні національної та культурної ідентичності. Вони зберігають пам'ять про важливі історичні події, досягнення нації, традиції та цінності. Відвідування музеїв допомагає

громадянам усвідомлювати свою приналежність до певної культурної спадщини та формує почуття гордості за свою країну чи регіон.

3. Соціальна інтеграція та інклюзивність. Музеї мають потенціал бути платформами для соціальної інтеграції, пропонуючи рівний доступ до культурних ресурсів для різних соціальних груп, включаючи людей з обмеженими можливостями, етнічні меншини, соціально незахищені категорії населення. Музейний туризм може бути інклюзивним, пропонуючи спеціальні програми, адаптовані до потреб різних груп: екскурсії для людей з інвалідністю, програми для дітей та старших людей. Це сприяє соціальній згуртованості та взаєморозумінню серед різних груп у суспільстві.

4. Підвищення громадянської свідомості. Музеї часто організовують виставки та заходи, що піднімають важливі соціальні, політичні та етичні питання, такі як права людини, екологічні проблеми, питання миру та соціальної справедливості. Вони можуть спонукати відвідувачів до роздумів про важливі питання, що стосуються сьогодення. Це сприяє розвитку критичного мислення та активної громадянської позиції серед населення, що є важливою складовою демократичного суспільства.

5. Міжкультурний діалог та взаєморозуміння. Музейний туризм є важливим інструментом міжкультурного обміну та взаєморозуміння. Виставки, що демонструють культури різних народів, можуть стати майданчиком для діалогу між культурами. Туристи з різних країн мають можливість дізнатися більше про інші культури та традиції, що сприяє зниженню стереотипів та упереджень. Музейний туризм може створювати середовище для толерантності та взаємоповаги між різними народами.

6. Соціальна активність і залучення громадян до культурних подій. Музеї відіграють важливу роль у залученні громадян до культурного життя через організацію різноманітних подій, таких як фестивалі, майстер-класи, лекції та виставки. Ці заходи сприяють розвитку громадянської активності, оскільки вони відкриті для широкого кола відвідувачів. Музеї не тільки залучають людей до культурної діяльності, але й стимулюють участь у

соціальних і громадських ініціативах, допомагаючи створювати спільноти людей, які мають спільні інтереси до культури та мистецтва.

7. Збереження та популяризація традиційних ремесел і мистецтва. Музеї є важливими осередками для збереження та популяризації традиційних ремесел і мистецтв, які мають значну соціальну та культурну цінність. Виставки, присвячені народним ремеслам, традиційному мистецтву та культурній спадщині, допомагають зберігати ці цінні елементи культури і передавати їх наступним поколінням. Це сприяє розвитку соціальних ініціатив, що підтримують традиційні промисли та культурні практики, що є важливим для збереження національної ідентичності.

8. Музеї як місце для родинного відпочинку. Музеї стали популярними місцями для родинного відпочинку, зокрема для сімей з дітьми. Багато музеїв створюють спеціальні програми для молодшої аудиторії, розробляючи інтерактивні виставки та освітні заходи, що дозволяють дітям вивчати нове в захоплюючій і доступній формі. Такі програми сприяють розвитку освітніх традицій у родині та позитивно впливають на соціалізацію молоді. Музейний туризм також зміцнює соціальні зв'язки в межах родини, що є важливим аспектом у розвитку здорових взаємин у суспільстві.

9. Підтримка здоров'я та благополуччя. Відвідування музеїв може мати позитивний вплив на психоемоційний стан відвідувачів. Дослідження показують, що культура та мистецтво сприяють зниженню рівня стресу, покращенню настрою та розвитку емоційного інтелекту. Музеї створюють простори для рефлексії і спокою, що допомагає людям з різних соціальних груп зняти напруження, відпочити та відновити сили. Це важливо для загального благополуччя і підтримки психічного здоров'я, що в свою чергу має позитивний ефект на соціальну стабільність та гармонію в суспільстві.

Музейний туризм може значно покращити якість життя людей з інвалідністю, забезпечуючи їм доступ до культурних, освітніх і соціальних ресурсів, які можуть бути важливими для їхнього розвитку, інтеграції в суспільство та підтримки емоційного і психічного здоров'я. Ось кілька

способів, якими музейний туризм допомагає людям з інвалідністю:

1. Покращення доступності музеїв. Багато музеїв сьогодні активно працюють над поліпшенням доступності для людей з різними видами інвалідності. Це включає в себе:

- безбар'єрний доступ: спеціально обладнані входи, ліфти, пандуси для осіб з обмеженими фізичними можливостями;

- інтер'єри та маршрути, адаптовані для візочників: музеї проектується з урахуванням потреб людей, які пересуваються на візках, забезпечуючи зручні маршрути та можливості для комфортного переміщення;

- зручні туалетні кімнати: оснащення туалетів для осіб з інвалідністю, забезпечення доступу до них.

2. Інтерактивні та адаптовані експозиції. Багато музеїв створюють спеціальні експозиції для людей з інвалідністю:

- тактильні виставки: для осіб з порушеннями зору розробляються тактильні експонати, які можна торкатися, щоб дізнатися про предмети через дотик;

- мультимедійні презентації: інтерактивні екрани з голосовими супроводами, відео та аудіогіди, доступні для людей з різними потребами, такими як слабкий зір або слух;

- виставки, що враховують інтелектуальні обмеження: адаптовані матеріали для людей з інтелектуальними порушеннями або когнітивними труднощами, що допомагають їм краще засвоювати інформацію.

3. Аудіо- та відеогіди. Для людей з порушеннями зору та слуху музеї пропонують спеціальні технології:

- аудіогіди з можливістю вибору різних мов та швидкості розповіді, що дозволяють людям з порушеннями зору або з ускладненнями у читанні отримувати доступ до інформації;

- субтитри та переклад жестовою мовою на відео та презентаціях для людей з порушеннями слуху. Це дозволяє людям з вадами слуху повноцінно сприймати інформацію, яка представлена через відео та аудіо-матеріали.

4. Освітні програми та інтеграційні ініціативи. Музеї активно розробляють спеціалізовані освітні програми для осіб з інвалідністю, що враховують їхні унікальні потреби та можливості:

- майстер-класи та екскурсії. Музеї організовують адаптовані екскурсії, враховуючи фізичні, слухові чи зорові обмеження учасників. Такі заходи можуть бути індивідуальними або груповими, де екскурсоводи підлаштовуються під особливості кожного відвідувача;

- терапевтичні програми. Включення арт-терапії, музичних або танцювальних занять для людей з інвалідністю допомагає покращити їхнє емоційне та психічне здоров'я. Це надає можливість відчувати гармонію та зниження стресу через творчі процеси;

- адаптовані заняття для дітей. Діти з інвалідністю можуть брати участь в інтерактивних програмах, які не тільки сприяють розвитку соціальних навичок, а й розвивають їхнє креативне мислення.

5. Підвищення соціальної інтеграції. Музейний туризм може відігравати важливу роль у соціальній інтеграції осіб з інвалідністю, зокрема через:

- соціалізацію та взаємодію: Відвідування музеїв дає можливість людям з інвалідністю зустрічатися з іншими відвідувачами та музейним персоналом, що сприяє їхній інтеграції в суспільство та допомагає відчувати належність до соціальної громади;

- сприяння культурному обміну: Участь у культурних подіях та заходах дозволяє людям з інвалідністю не лише отримувати культурні та освітні ресурси, але й активно долучатися до культурного обміну, що сприяє розвитку толерантності та взаєморозуміння серед усіх соціальних груп.

6. Психологічне та емоційне благополуччя. Відвідування музеїв може значно покращити психологічний стан осіб з інвалідністю:

- культурна терапія. Мистецтво та культура мають потужний терапевтичний ефект, допомагаючи зняти стрес, підвищити емоційний стан і покращити загальний рівень здоров'я. Це особливо важливо для осіб, які

переживають стрес чи депресію через обмеження їхнього фізичного стану;

- емоційна підтримка. Музейні заходи можуть стати важливою формою соціальної підтримки для осіб з обмеженими можливостями, надаючи їм можливість отримати емоційну віддачу, що позитивно впливає на їхній настрій і якість життя.

7. Розвиток туризму для людей з інвалідністю. Музейний туризм для осіб з інвалідністю також сприяє розвитку спеціалізованих туристичних послуг:

- спеціалізовані тури та екскурсії. Музеї розробляють інклюзивні програми, що враховують потреби осіб з інвалідністю, забезпечуючи їм комфорт і доступність під час відвідування культурних об'єктів. Це дозволяє створювати умови для гідного і безпечного відпочинку;

- розвиток інфраструктури. Адаптація музеїв та культурних об'єктів для осіб з інвалідністю включає забезпечення доступу до транспорту, готелів та інших туристичних послуг. Розвиток інклюзивної інфраструктури створює можливості для безперешкодного доступу до культурних цінностей, що робить туризм доступнішим для всіх груп населення.

Таким чином, залучаючи туристів до культурних і історичних пам'яток, музеї генерують доходи, створюють робочі місця та сприяють розвитку інфраструктури. Музейний туризм має велике соціальне значення, оскільки він впливає на різні аспекти суспільного життя, формуючи культурні, освітні, соціальні та етичні цінності серед громадян.

1.3 Іноземний досвід розвитку музейного туризму.

У багатьох країнах розвиток туризму призвів до значних змін у музейній сфері, що дозволило музеям стати не лише культурними, а й соціальними центрами. Вони стали важливими місцями для громадських зустрічей, дискусій і обміну думками. Музеї все частіше перетворюються на простори,

де люди можуть не лише пізнавати культуру, але й взаємодіяти, долучатися до культурних та освітніх заходів.

На жаль, в Україні музейне співтовариство не завжди усвідомлює цей потенціал, і розвиток музеїв часто залишається на другому плані. Однак проблема не лише в недостатній обізнаності самих музейників. Туристична індустрія теж не завжди розуміє важливість інтеграції музеїв у туристичні маршрути та їхнього потенціалу як культурних і соціальних центрів.

У багатьох країнах музеї стали частиною повсякденного життя громад, активно залучаючи відвідувачів не лише через експонати, але й завдяки різноманітним культурним подіям, освітнім програмам та соціальним ініціативам. Це дозволяє музеям стати не лише місцями для збереження культурної спадщини, а й активними учасниками культурного та соціального розвитку.

Держави Європи активно працюють над розвитком музейного туризму, застосовуючи різні стратегії та інструменти для залучення туристів, підтримки музеїв і розвитку інфраструктури. До основних способів, якими європейські країни стимулюють музейний туризм належать [12; 31; 47; 56; 67]:

1. Державне фінансування та гранти для музеїв. Багато європейських країн надають державне фінансування музеям для розвитку та модернізації їхніх експозицій і інфраструктури. Це включає:

- гранти на реставрацію та збереження культурної спадщини: фінансування для збереження важливих культурних об'єктів і експонатів, що підвищує привабливість музеїв для туристів;

- проекти модернізації інфраструктури: фінансування створення нових виставкових залів, інтерпретаційних центрів, інклюзивних адаптацій (наприклад, для людей з інвалідністю) та інтерактивних експозицій;

- міжнародні гранти: участь у міжнародних програмах, таких як програма ЄС "Креативна Європа", яка підтримує інноваційні проекти в сфері культури та туризму.

2. Міжнародні культурні ініціативи та партнерства. Європейські країни активно залучають свої музеї до міжнародних культурних ініціатив, що сприяють розвитку музейного туризму:

- європейські культурні маршрути: країни Європи сприяють створенню культурних маршрутів (наприклад, Римська імперія, Шлях святого Якова), що пов'язують кілька музеїв і культурних об'єктів в межах одного туристичного маршруту;

- культурні та туристичні обміни: реалізація програм обміну між музеями та туристичними організаціями різних країн для популяризації культурної спадщини та залучення туристів;

- європейська ніч музеїв: багато європейських країн організовують спеціальні заходи, наприклад, Європейську ніч музеїв, коли музеї відкривають свої двері безкоштовно або за зниженою ціною, що стимулює інтерес до відвідування музеїв.

3. Промоція через туристичні організації та платформи. Європейські країни активно використовують різні платформи для промоції музейного туризму:

- спільні маркетингові кампанії: туристичні організації та музейні асоціації часто проводять спільні рекламні кампанії для просування музейного туризму на міжнародних ринках, наприклад, через участь у туристичних виставках, фестивалях чи спеціалізованих форумах;

- інтернет-ресурси та мобільні додатки: музеї створюють спеціалізовані вебсайти і мобільні додатки, які надають інформацію про виставки, доступні екскурсії та спеціальні заходи, а також дозволяють онлайн-покупку квитків, що полегшує доступ туристів до музеїв.

4. Зниження вартості вхідних квитків та знижки. Деякі європейські країни стимулюють відвідування музеїв через зниження вартості квитків або надання знижок для певних категорій туристів:

- безкоштовний вхід для дітей, пенсіонерів, студентів та інвалідів: в багатьох європейських країнах діє практика безкоштовного відвідування

музеїв для певних груп осіб, що також сприяє залученню сімейного туризму;

- день безкоштовного відвідування: в окремих музеях проводяться дні, коли вхід є безкоштовним для всіх або для певних категорій громадян (наприклад, у Великій Британії, Франції чи Іспанії).

5. Інвестиції в технології та інновації. Музейний туризм отримує потужний розвиток завдяки впровадженню сучасних технологій:

- інтерактивні виставки та віртуальні тури: сучасні музеї активно використовують доповнену реальність (AR) та віртуальну реальність (VR), щоб зробити експозиції більш захоплюючими та доступними. Ці технології дозволяють туристам занурюватися у світ музейних колекцій, переживаючи новий досвід і взаємодіючи з виставленими предметами в інтерактивному форматі;

- цифрові архіви та онлайн-виставки: багато музеїв, зокрема в Німеччині та Великій Британії, створюють онлайн-платформи для перегляду своїх колекцій та експонатів. Це дозволяє людям з різних куточків світу досліджувати музеї без необхідності фізичного відвідування, що сприяє розвитку музейного туризму в цифрову епоху.

6. Розвиток інклюзивного туризму. Європейські країни активно працюють над забезпеченням доступності музеїв для осіб з обмеженими можливостями, що включає:

- адаптовані екскурсії та виставки: музеї пропонують спеціальні програми для людей з інвалідністю, наприклад, тактильні експонати для людей з порушеннями зору або відеогіди для людей з порушеннями слуху. Ці програми роблять музейні колекції доступними для всіх категорій відвідувачів;

- безбар'єрний доступ та інклюзивні послуги: створення безбар'єрних маршрутів та адаптація інфраструктури дозволяють туристам з інвалідністю безперешкодно відвідувати музеї. Це включає зручні входи, ліфти, туалети та спеціальні місця для відпочинку.

7. Музейні фестивалі та спеціальні події. У багатьох європейських

країнах організовуються тематичні заходи та фестивалі для залучення туристів:

- фестивалі мистецтв та виставок: музеї часто стають активними учасниками міжнародних мистецьких фестивалів, таких як у Франції, Італії чи Німеччині, що сприяє популяризації музейного туризму. Такі події дозволяють не лише побачити нові виставки, але й взяти участь у культурних заходах;

- тематичні заходи та конференції: проведення наукових конференцій, літературних фестивалів або спеціальних подій у музеях стає важливим елементом популяризації музейного туризму, що привертає увагу як місцевих, так і міжнародних відвідувачів.

8. Співпраця між державними і приватними секторами. Стимулювання музейного туризму також відбувається через тісну співпрацю між державними та приватними організаціями. Музеї укладають угоди з готелями, транспортними компаніями та туристичними агентствами для створення комбінованих пакетів, що включають відвідування кількох культурних об'єктів в межах одного туру. Це допомагає збільшити потік туристів і забезпечує взаємну вигоду для всіх учасників.

Держави американського континенту також активно сприяють розвитку музейного туризму, використовуючи різноманітні стратегії для залучення туристів і підтримки музейної інфраструктури. Основні способи стимулювання музейного туризму в країнах Америки включають [45; 54; 58; 68]:

1. Фінансування та державні програми. У багатьох країнах Америки держава активно підтримує розвиток музеїв через фінансування та спеціальні програми:

- гранти та субсидії: уряди надають фінансову підтримку музеям для реставрації, розвитку нових виставок, збереження культурної спадщини та модернізації інфраструктури. В США, наприклад, Національний фонд збереження культурної спадщини (National Trust for Historic Preservation)

фінансує численні проекти з реконструкції музеїв та збереження історичних об'єктів;

- програми розвитку культурного туризму: у багатьох країнах, зокрема в Канаді та Бразилії, існують спеціалізовані програми, які підтримують розвиток культурного туризму та музеїв як важливих елементів національної економіки та ідентичності.

2. Промоція через туризм і культурні організації. Країни Америки активно працюють над промоцією музейного туризму через різні культурні ініціативи:

- спільні маркетингові кампанії: державні туристичні агентства, такі як Visit USA, PromPerú, Mexico Tourism Board, організовують кампанії для просування туристичних маршрутів, які включають музеї та інші культурні об'єкти;

- культурні маршрути та події: країни підтримують створення культурних маршрутів, що пов'язують кілька музеїв і туристичних об'єктів у рамках одного регіону або національної програми. Наприклад, Бразилія розвиває культурні маршрути, що включають музеї, пам'ятники та інші культурні об'єкти;

- міжнародні культурні обміни та фестивалі: країни активно проводять фестивалі та культурні обміни, які сприяють популяризації музеїв на міжнародному рівні.

3. Безкоштовний або знижений вхід для туристів. У багатьох країнах Америки практикують надання безкоштовного або зниженого вхідного квитка для різних категорій відвідувачів:

- безкоштовний вхід на спеціальні дні: музеї в США, Мексиці та Аргентині мають дні, коли вхід безкоштовний для всіх або певних груп населення, таких як діти, студенти або пенсіонери. Це дає можливість більше людей, зокрема туристів, насолоджуватись культурною спадщиною без фінансових бар'єрів;

- знижки для туристів: багато національних музеїв, наприклад,

Смітсонівський інститут у США, пропонують знижки на квитки для туристичних груп або розробляють спеціальні пакети, що включають відвідування кількох музеїв одночасно. Це стимулює туристів вивчати більше культурних об'єктів за вигіднішими цінами.

4. Використання новітніх технологій. Музейний туризм в Америці активно розвивається завдяки інноваціям у технологіях:

- віртуальні тури та онлайн-ресурси: багато музеїв у США, Канаді, Бразилії та інших країнах пропонують онлайн-екскурсії, що дозволяють відвідати музеї дистанційно, що є зручним не тільки під час пандемії, але й для людей з обмеженими можливостями чи тих, хто не може поїхати в інші країни;

- інтерактивні виставки: музеї впроваджують технології доповненої реальності (AR) і віртуальної реальності (VR), що дозволяє зробити виставки більш інтерактивними. Це дозволяє відвідувачам активно взаємодіяти з експонатами та переживати новий рівень занурення в музейні колекції, що привертає більше туристів.

5. Співпраця з приватним сектором. Спільна робота між державним і приватним секторами стимулює розвиток музейного туризму:

- партнерства з туристичними агентствами: музеї часто укладають угоди з туристичними компаніями для створення комбінованих туристичних пакетів, що включають відвідування музеїв разом з іншими культурними та природними атракціями;

- спонсорські проекти: музеї залучають спонсорів з приватних компаній для організації тимчасових виставок та культурних заходів, що дозволяє залучити додаткові ресурси для розвитку інфраструктури музеїв та створення нових, захоплюючих виставок.

6. Розвиток інклюзивного туризму. Важливим напрямком є забезпечення доступності музеїв для людей з обмеженими можливостями:

- адаптація музеїв для людей з інвалідністю: музеї в США, Канаді та Мексиці працюють над створенням безбар'єрного доступу та адаптацією

програм для осіб з інвалідністю. Це включає тактильні виставки для людей з порушеннями зору, відеогіди з субтитрами для людей з порушеннями слуху та інші інклюзивні заходи;

- спеціальні екскурсії для осіб з обмеженими можливостями: музеї організовують екскурсії для людей з інвалідністю або когнітивними порушеннями, що дозволяє зробити музейний туризм більш доступним для широкого кола відвідувачів.

7. Підтримка місцевих музеїв і культурних організацій. Уряди сприяють розвитку місцевих музеїв як частини туристичної інфраструктури:

- підтримка малих та локальних музеїв: у країнах, таких як Аргентина та Колумбія, існують програми фінансування для малих музеїв, які зберігають місцеву культурну спадщину та залучають туристів до менших, менш відомих культурних об'єктів;

- розвиток регіональних музеїв: у Бразилії і інших країнах активно підтримується розвиток регіональних музеїв, що допомагає розширювати туристичні маршрути та підвищувати привабливість віддалених чи менших міст для туристів.

8. Підтримка культурних подій та фестивалів. Культурні події, фестивалі та спеціальні виставки стимулюють музейний туризм:

- фестивалі мистецтв і музеїв: в США та Канаді проводяться численні фестивалі мистецтва і культури, на яких музеї демонструють свої найкращі виставки, що допомагає привернути увагу до музейного туризму;

- музейні ночі та спеціальні події: музеї організовують заходи, як, наприклад, "Ніч музеїв", коли відвідувачі можуть безкоштовно або за зниженою ціною насолоджуватися виставками, що залучає більше людей до музеїв.

Країни Азії активно стимулюють розвиток музейного туризму, враховуючи величезний культурний потенціал регіону, багатство історичних об'єктів і наявність численних туристичних напрямків. Стратегії стимулювання музейного туризму в Азії різноманітні та включають такі

основні підходи [54; 58; 65; 72]:

1. Фінансова підтримка та державне фінансування. Азійські країни активно інвестують у розвиток музеїв, надаючи фінансову підтримку для їх реставрації, модернізації та розширення:

- гранти на збереження культурної спадщини: уряди фінансують програми збереження історичних пам'яток і музейних колекцій. Наприклад, Китай активно витрачає кошти на реставрацію та модернізацію своїх музеїв, щоб зберегти культурну спадщину;

- програми розвитку інфраструктури: в багатьох країнах Азії, таких як Індія, Японія та Сінгапур, державні кошти направляються на розвиток музейної інфраструктури, будівництво нових музейних комплексів, модернізацію існуючих експозицій та покращення доступу до музеїв для широкої аудиторії.

2. Просування музейного туризму через державні організації. Азійські країни активно підтримують і просувають музейний туризм через різноманітні культурні кампанії:

- маркетингові кампанії: уряди через національні туристичні агентства організовують промоцію музеїв як ключових частин культурних маршрутів. Наприклад, в Японії та Південній Кореї проводяться кампанії для популяризації музеїв як основного напрямку культурного туризму;

- культурні маршрути та об'єкти: у таких країнах, як Китай і Індія, створюються спеціальні культурні маршрути, які поєднують музеї з іншими історичними та культурними пам'ятками. Це дозволяє туристам не лише відвідати музеї, але й пізнати національну спадщину більш глибоко.

3. Інвестиції в технології та інновації. Азія активно використовує сучасні технології для привернення туристів до своїх музеїв:

- інтерактивні виставки: музеї в Китаї, Японії та Південній Кореї впроваджують цифрові технології, включаючи інтерактивні екрани, доповнену реальність (AR) та віртуальну реальність (VR), щоб створити захопливі, інноваційні виставки, які дозволяють туристам активно

взаємодіяти з експонатами;

- віртуальні тури: у Японії, Сінгапурі та Китаї багато музеїв пропонують онлайн-екскурсії та віртуальні виставки, що робить культурні об'єкти доступними для туристів з усього світу, навіть якщо вони не можуть відвідати музеї особисто.

4. Зниження вартості квитків та безкоштовні заходи. Для залучення більшої кількості відвідувачів, багато музеїв в Азії пропонують знижки або безкоштовний вхід:

- безкоштовний вхід для певних категорій відвідувачів: в Японії та Індії пропонуються безкоштовні або знижені квитки для таких категорій, як діти, студенти, пенсіонери та люди з обмеженими можливостями, що сприяє інклюзивності та доступності культурних ресурсів;

- культурні фестивалі та дні відкритих дверей: музеї в Китаї, Південній Кореї та інших країнах проводять спеціальні заходи, коли вхід безкоштовний або за зниженою ціною, що підвищує інтерес до музеїв і залучає ширшу аудиторію.

5. Культурні події та фестивалі. Азійські країни організовують численні культурні події, що привертають увагу туристів:

- музейні фестивалі: у Японії, Кореї та Китаї часто проводяться фестивалі, на яких музеї демонструють свої кращі експонати, а також проводять спеціалізовані заходи, які привертають інтерес до культурної спадщини;

- міжнародні виставки та заходи: великі події, такі як Сінгапурський музейний фестиваль або Шанхайська міжнародна виставка мистецтв, сприяють залученню міжнародних туристів і підвищенню інтересу до музеїв та культурної діяльності країн.

6. Підтримка інклюзивного туризму. Азійські країни активно працюють над забезпеченням доступності музеїв для людей з обмеженими можливостями:

- адаптація музеїв для людей з інвалідністю: у таких країнах, як Японія,

Сінгапур і Південна Корея, активно створюються безбар'єрні маршрути та програми для людей з інвалідністю, включаючи тактильні виставки та аудіогіди для людей з порушеннями слуху;

- музейні програми для людей з обмеженими можливостями: Японія та Сінгапур розробляють спеціалізовані програми, що забезпечують рівний доступ для осіб з інвалідністю до культурних ресурсів, таким чином сприяючи розвитку інклюзивного туризму.

7. Міжнародні культурні ініціативи та співпраця. Азійські країни активно беруть участь у міжнародних програмах і виставках:

- участь у міжнародних програмах та виставках: країни, як Японія, Китай і Індія, активно беруть участь у міжнародних культурних проектах, що дозволяє презентувати свої музеї на світовій арені та залучати туристів із різних країн;

- культурні обміни: багато азійських країн організовують культурні обміни, виставки та наукові конференції, що збільшує міжнародний потік туристів до музеїв і підтримує культурний діалог на світовому рівні.

8. Співпраця з приватним сектором. Співпраця між державним і приватним секторами підтримує розвиток музейного туризму в Азії:

- партнерства з готелями та туристичними компаніями: музеї в Японії, Сінгапурі та Китаї укладають угоди з готелями та туристичними агентствами для створення комбінованих туристичних пакетів, які включають відвідування музеїв разом з іншими популярними туристичними атракціями;

- спонсорські проекти та корпоративна підтримка: музеї також співпрацюють з приватними компаніями для проведення культурних заходів, тимчасових виставок та інших проектів, що дозволяє залучати додаткові ресурси та увагу до музейних колекцій.

9. Розвиток музеїв як частина міської інфраструктури. Музеї в Азії стають важливою частиною міської інфраструктури, і уряди активно працюють над їх інтеграцією в міські пейзажі:

- розвиток культурних кластерів: в таких мегаполісах, як Сінгапур,

Гонконг і Токіо, музеї стають частиною культурних кластерів, що включають театри, галереї, культурні центри та інші об'єкти, які залучають туристів;

- реконструкція та інтеграція історичних музеїв у сучасне урбаністичне середовище: наприклад, у Дубаї та Сінгапурі старі музеї та культурні об'єкти реконструюються і інтегруються в сучасні міські ландшафти, що підвищує їх привабливість.

Таким чином, світова міжнародна практика розвитку музейно готуризму накопичила значний арсенал організаційних, економічних маркетингових заходів, що активно використовуються в стратегіях розвитку музейного туризму різних країн світу.

2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Організація туристичної діяльності в Полтавській області.

Полтавська область володіє значним туристичним потенціалом. Він включає вигідне географічне розташування, багату на події історію розвитку, національно-культурне різноманіття, багату архітектуру, різноманітні природні об'єкти. Це дозволяє створювати регіональні туристичні продукти, що користуються попитом серед туристів.

Динаміка туристичних потоків Полтавської області у 2018-2020 роках відповідає загальноукраїнським тенденціям (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Туристичні потоки Полтавської області у 2018-2020 рр. [16]

(осіб)

Роки	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності області – усього	Із загальної кількості туристів:		
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2018	32007	1491	28392	2124
2019	36847	80	35739	1028
2020	18993	–	17939	1054

До 2019 року кількість туристів, що обслуговувалися суб'єктами туристичної діяльності Полтавської області зростала. Це відбувалося за рахунок збільшення кількості туристів, які виїжджали за кордон. Питома вага таких туристів у загальному туристичному потоці області у 2019 році складала 97 %, тоді як внутрішні та іноземні туристи складали 2,7 % та 0,3 % відповідно. У другій половині 2019 року у світі почалося поширення пандемії коронавірусу, що негативно вплинуло на міжнародний та внутрішній туризм. Кількість туристів, що обслуговувалися суб'єктами туристичної діяльності Полтавської області у 2020 році зменшилася порівняно із 2019 роком на 48,5 %. Це відбулося внаслідок зменшення кількості жителів області, що

подорожували за кордон на 49,8 % та відсутності іноземних туристів. У другій половині 2020 року і всьому 2021 році відбувалась адаптація сфери туризму до функціонування в умовах санітарно-епідеміологічних обмежень. Оперативніше ця адаптація проходила для внутрішнього туризму, про що свідчить збільшення внутрішніх туристів в Полтавській області у 2020 році порівняно із 2019 роком на 2,5 % на фоні зменшення кількості подорожуючих за кордон і повної відсутності іноземних туристів.

З початком бойових дій на території України у лютому 2022 року ситуація у сфері туризму знову ускладнилася. Про це свідчить зменшення обсягів податкових надходжень туристичної галузі Полтавської області за 2021-2022 роки (рис. 2.1).

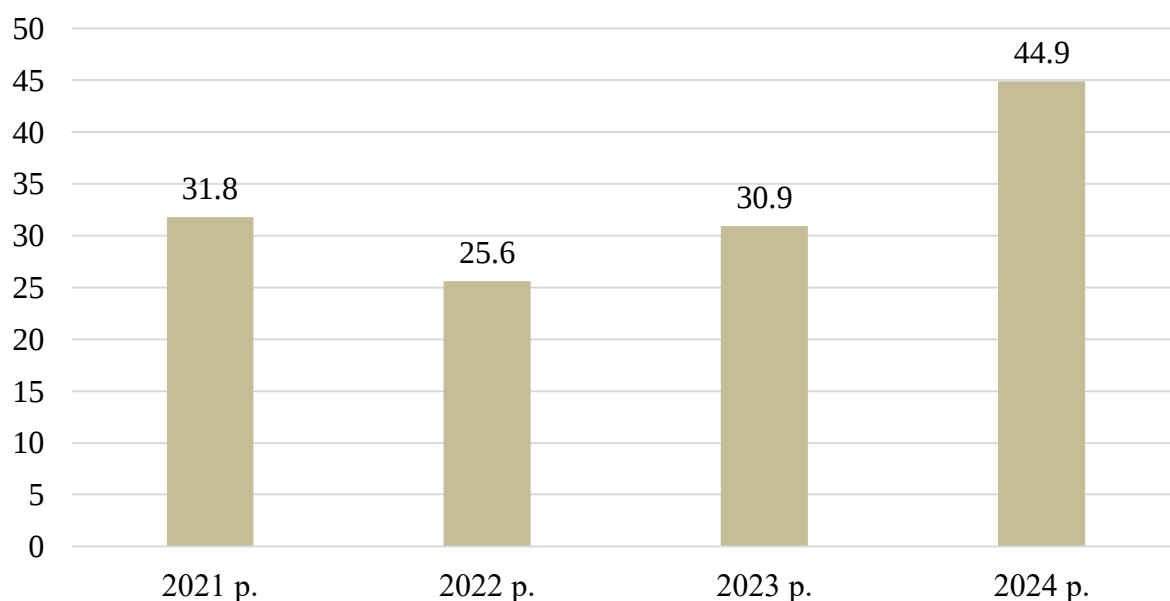

Рис. 2.1. Показники податкових надходжень туристичної галузі Полтавської області за 9 місяців 2021-2024 рр., млн грн [70]

За 9 місяців 2022 року порівняно з даним періодом 2021 року податкові надходження туристичної галузі Полтавської області зменшилися на 6,2 млн грн або 19,5 %. До 2024 року ситуація поступово стабілізувалася. Про це свідчить зростання податкових надходжень туристичної галузі Полтавської області за 9 місяців 2024 року порівняно з цим показником 2022 року на 19,3 млн грн або 75,4 % [70]. Цьому сприяли відсутність активних бойових дій на

території області та незначні ушкодження туристичної інфраструктури, порівняно з іншими областями України.

Так, за даними Міністерства культури та стратегічних комунікацій України станом на 25 грудня 2024 року збитків зазнали 2156 об'єктів культурної інфраструктури України. З них 382 – знищені (17,7 %). Найчисельнішою групою об'єктів культурної інфраструктури, які зазнали пошкоджень чи руйнувань, є клубні заклади (48,3% від загальної кількості закладів культури, які зазнали пошкоджень). Загалом постраждали: клубні заклади – 1042; бібліотеки – 770; заклади мистецької освіти – 165; музеї та галереї – 120; театри, кінотеатри та філармонії – 39; заповідники – 7; парки, зоопарки – 9; цирки – 4. Руйнувань зазнали клубні заклади, бібліотеки, музеї, театри на території 300 територіальних громад (20,4% від усіх ТГ в Україні) у Вінницькій (3,2% ТГ), Дніпропетровській (20%), Донецькій (87%), Житомирській (17%), Закарпатській (2%), Запорізькій (40,3%), Кіровоградській (4%), Київській (28,6%), Луганській (46,2%), Львівській (5,5%), Миколаївській (44,2%), Одеській (10%), Полтавській (4%), Сумській (62,7%), Харківській (58,9%), Херсонській (43%), Хмельницькій (17%), Черкаській (6,1%), Чернігівській (50,9%) областях та м. Києві [83]. Таким чином, Полтавщина належить до областей, що зазнали найменших руйнувань об'єктів культурної інфраструктури.

У Полтавській області курортно-туристична інфраструктура регіону включає в себе 12 санаторно-курортних закладів та 9 рекреаційних зон та понад 120 закладів розміщення. У деяких районах області функціонують 74 садиби сільського «зеленого» туризму. На території області зареєстровано близько 219 суб'єктів підприємницької діяльності, юридичних та фізичних осіб, які надають послуги громадського харчування (ресторани, кафе, бари та ін.). З них не більше 30 % можна віднести до таких, що мають достатньо високий рівень якості послуг і можуть бути розглянуті як пріоритетні для обслуговування туристів [55].

Сьогодні найбільш популярними видами туризму за метою подорожі на Полтавщині є: культурно-пізнавальний туризм; лікувально-оздоровчий туризм; сільський «зелений» туризм; подієвий (фестивальний) туризм; активний (VELO) туризм; шкільний туризм.

Важливим для розвитку туризму є стан транспортної інфраструктури. В Полтавській області для обслуговування туристів використовується залізничний та автомобільний транспорт.

Експлуатаційна протяжність залізниць на території області залишається стабільною протягом останніх років і становить 853,4 км. Густота залізниць в розрахунку на 100 кв.км - 2,96 км (Україна - 308 км) [55]. Залізниці обслуговуються тепловозною та електричною тягою. Територію області перетинає чотири залізничних магістралі Лозова - Полтава - Ромодан - Гребінка; Харків-Полтава-Кременчук; Бахмач - Ромодан - Кременчук з відгалуженнями Лохвиця - Гадяч; Бахмач-Пирятин – Гребінка з відгалуженням Прилуки - Ніжин. Залізнична мережа по території області розміщена рівномірно. Максимальна віддаленість населених пунктів від залізниці не перевищує 50 км. У територіальній структурі залізничної мережі організуючими елементами є залізничні вузли. Найбільші в області залізничні вузли – Полтавський, Кременчуцький. Значну функціональну роль в роботі залізничного транспорту області відіграють залізничні станції Лубни, Гребінка, Ромодан, Миргород, Полтава - Київська. Річний обсяг пасажирських перевезень на залізниці становить близько 16,6 млн. чоловік [55].

Мережа доріг загального користування Полтавської області налічує 8875,5 км доріг та 571 мостові споруди довжиною 20,0 км. Дороги відомчого підпорядкування становлять 9199,6 км, з яких 2268,0 км - ґрунтові. На цій мережі розташовані 93 мостові споруди протяжність 3,6 км. В межах сільських населених пунктів розташовані 2345,6 км доріг загального користування. За протяжністю доріг місцевого значення область займає в Україні 4-те місце. Щільність доріг складає 0,310 км/км², що вище

середнього в Україні (0,209 км/км²). Автотранспортом загального користування в області охоплені 15 міст, у тому числі 5 обласного підпорядкування, 20 селищ та 1619 сільських населених пунктів. Автобуси перевізників всіх форм власності виконують рейси на 833 маршрутах, у тому числі на 302 приміських, внутрішньорайонних, 333 міжміських, внутрішньообласних та 198 міжобласних маршрутах [55].

Популярність культурно-пізнавального туризму в значній мірі зумовлена попитом на музейні послуги в Полтавській області. Протягом першої половини 2024 року до полтавських музеїв завітали понад 44,4 тисячі людей [24]. Показники відвідування найпопулярніших музеїв наведено на рисунку 2.2.

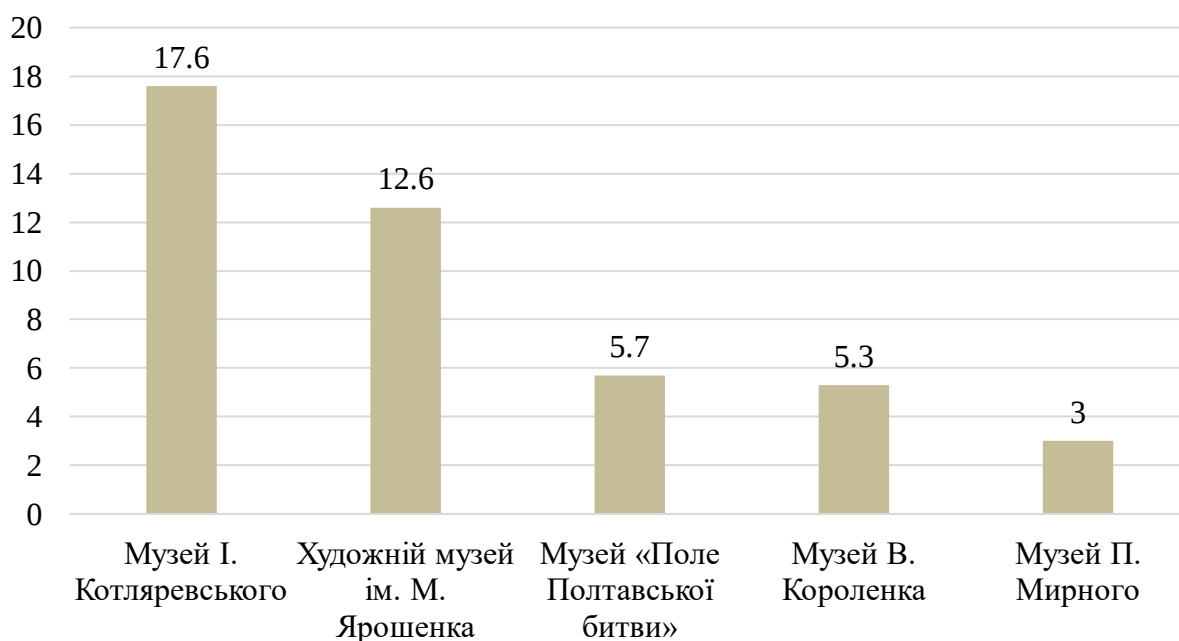

Рис. 2.2. Кількість відвідувачів в найпопулярніших музейних закладах Полтавської міської територіальної громади у I півріччі 2024 року, тис. осіб [24]

Найвідвідуванішими музеями виявилися музей І. Котляревського (17,6 тис. відвідувачів) та художній музей імені М. Ярошенка (12,6 тис. відвідувачів). Але за показником кількості проведених екскурсій ситуація дещо відрізняється (рис. 2.3).

Найбільше екскурсій проведено у музеї І Котляревського (659), музеї «Поле Полтавської битви» (348) та музеї П. Мирного (297).

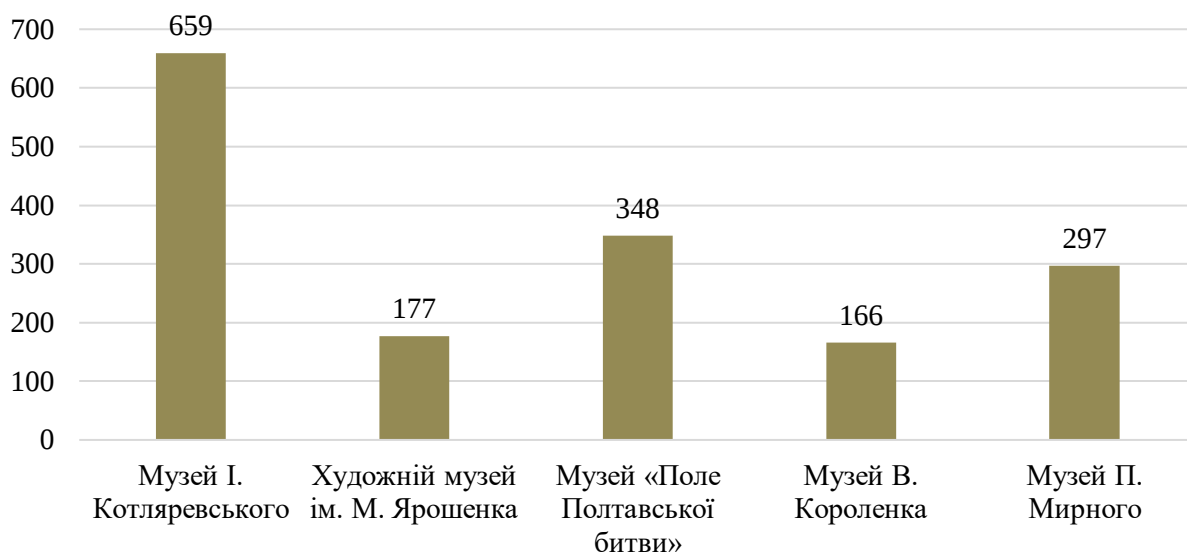

Рис. 2.3. Кількість екскурсій проведених у навідвідуваних музейних закладах Полтавської міської територіальної громади у I півріччі 2024 року, екскурсій [24]

На доходи музеїв більше вплинула кількість відвідувачів, ніж кількість проведених екскурсій (рис. 2.4).

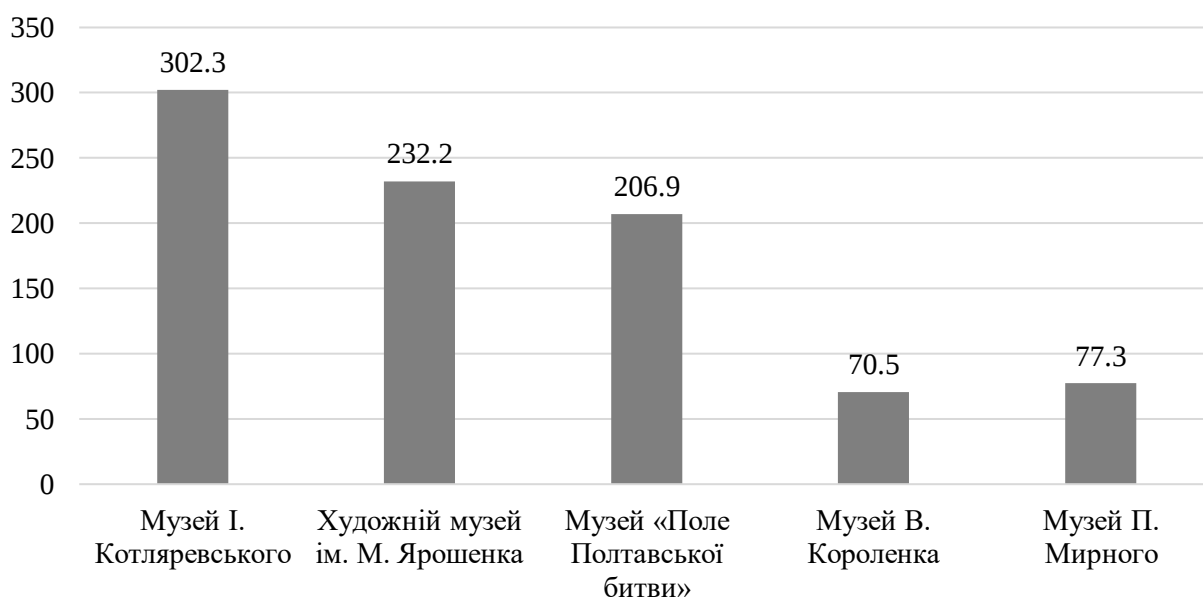

Рис. 2.4. Обсяги поповнення спецрахунків навідвідуваних музейних закладів Полтавської міської територіальної громади у I півріччі 2024 року, тис. грн [24]

Найбільше доходів надійшло до спецфонду музею І. Котляревського (302,3 тис. грн), на другому місці художній музей ім. М. Ярошенка (232,2 тис. грн), на третьому місці музей «Поле Полтавської битви» (206,9 тис. грн) [24].

Розвитку туризму у Полтавській області сприяли низка заходів у 2023 році:

- представлено туристичний маршрут (у рамках надання пропозицій до Стратегії розвитку Полтавської області на 2021-2027 роки) м. Гадяч – с. Броварки – с. Книшівка – с. Плішивець;

- встановлено туристичне ознакування на 2 пам'ятки археології національного значення;

- презентовано велосипедний маршрут за маршрутом м. Полтава – с. Ковалівка. Проєкт спільний з ГО „Вело Полтава”. Представлено туристичний маршрут Полтава – Біївці (Новооржицька ТГ) з презентацією видавництва збірки творів Василя Симоненка;

- підвищення кваліфікації з питання музейної справи для фахівців галузі та представників територіальних громад області, у рамках яких прийняли участь музейні фахівці з 48 територіальних громад області, спікери з м. Києва, Харкова, Львова;

- з нагоди Міжнародного дня музеїв у внутрішньому дворі Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського проведено професійне свято та представлено кращі напрацювання музейників області, відзначено фахівців;

- у рамках соціально-відповідального туризму: здійснено 4 туристичні маршрути: квітень 2023 року – маршрут Полтава – Диканька – Гоголеве (для ВПО); травень 2023 року – Полтава – Великі Сорочинці (для родин АТО у рамках їх профільного форуму); липень 2023 року – Полтава – Гоголеве (маршрут для родин безвісти зниклих під час АТО); серпень 2023 року – Полтава – Київ (для родин безвісти зниклих за особливих обставин в умовах війни) [4].

Разом з тим, фахівці виділяють низку проблем розвитку сфери туризму Полтавської області, які були актуальними в довоєнний період і зараз потребують вирішення:

- необхідність формування і просування туристичного іміджу Полтавської області;
- збільшення кількості та просування нових та існуючих культурно-масових заходів регіонального та національного рівня на основі історичної ідентичності регіону;
- повніше використання промислового та аграрного потенціалу області для розвитку окремих видів туризму (індустріального, зеленого, ділового);
- розвиток транспортної інфраструктури в напрямку позращення її якісних показників;
- розвиток туристичної інфраструктури в напрямку покращення зручностей її використання як для загального кола туристів, так і для інклюзивної групи (обслуговування в засобах розміщення, закладах харчування, пандуси, місця для відпочинку й паркування);
- використання новітніх маркетингових заходів просування регіонального туристичного продукту;
- залучення приватних інвесторів до розвитку сфери туризму регіону [29].

Таким чином, під впливом пандемії коронавірусу та військових дій на території України туристична сфера Полтавської області функціонує в досить складних умовах. Але в останні кілька років ситуація дещо покращилася, що дозволяє підвищити ефективність використання регіонального туристичного потенціалу.

2.2 Оцінка розвитку музейної мережі в Полтавській області.

Мережа музейних закладів Полтавської області включає 146 музеїв, з

яких 38 комунальних, один національний, один державний та 106 закладів, які працюють на громадських засадах [29]. Проведемо коротку характеристику музейних закладів в різних територіальних громадах Полтавської області.

Літературно-меморіальний музей Миколи Гоголя в селі Великі Сорочинці Полтавської області – перший в Україні державний музей, присвячений життю і творчості відомого письменника. Перший літературно-меморіальний музей облаштували у будинку лікаря Михайла Трохимовського, в якому народився славетний письменник. Проте 1943 року гітлерівське військо знищило його. Наступне відкриття музею відбулося 1951 року. У Сорочинці з усіх місць, де працював або жив Микола Гоголь, привозили його особисті речі, предмети побуту, інші експонати. У 1977-му та 1999 роках меморіальний музей пережив 2 реекспозиції. У квітні 2009 року його повністю відреставрували: добудували виставкові зали, осучаснили прилеглу територію (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Будівля Літературно-меморіального музею Миколи Гоголя в с. Великі Сорочинці [43]

Експозиція сховища розташувалася в 5 залах. Тут відтворено атмосферу 19 століття. Всього в музеї налічується більше 7000 предметів. Серед них цікавими є: Речі, які розповідають відвідувачам про дитинство і юність письменника, про роки, проведені в Ніжинській гімназії, про період

проживання в Москві та Петербурзі. Предмети, що належали письменнику – записна книжка, циліндр, портфель, копія атестату, рукописи. Перші видання повісті «Вечори на хуторі поблизу Диканьки», поеми «Мертві душі», комедії «Ревізор», а також їх унікальні переклади українською Івана Франка та Лесі Українки. На старовинних фотографіях можна побачити Україну часів Гоголя, дорогі письменникові місця. Унікальні знімки матері Гоголя з дітьми, а також батьків Миколи Васильовича. Роботи художників Іллі Рєпіна, Костянтина Коровіна, Івана Крамського, Костянтина Трутовського, Михайла Дерєгуса та майстрів народної творчості [21].

У 1917 році був побудований перший народний **краєзнавчий музей**, який був організований у Хоролі етнографом В. Бірюковим. Через деякий час він був закритий з невідомих причин. В історичній будівлі на початку 20 століття, а саме з 1995 року була розміщена експозиція, яка зараз є місцевим пам'ятником архітектури (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Будівля краєзнавчого музею у м. Хорол [43]

Геологічні образи, діорама і опудала тварин, представлені у відділі природи, притягують до подальшого вивчення історії. Кам'яні знаряддя праці, кераміка і стародавню зброю, зібрані в археологічній колекції, вражають відвідувачів своїм різноманіттям. Виставлені народні костюми, інтер'єр сільської хати і предмети побуту того часу були відтворені у відділі етнографії [43].

Музей-заповідник Миколи Гоголя розташований у невеликому селі

Гоголеве. Родове гніздо Миколи Васильовича, інтер'єр якого відтворений з фото і малюнків, розповідає про життєвий шлях класика (рис. 2.7).

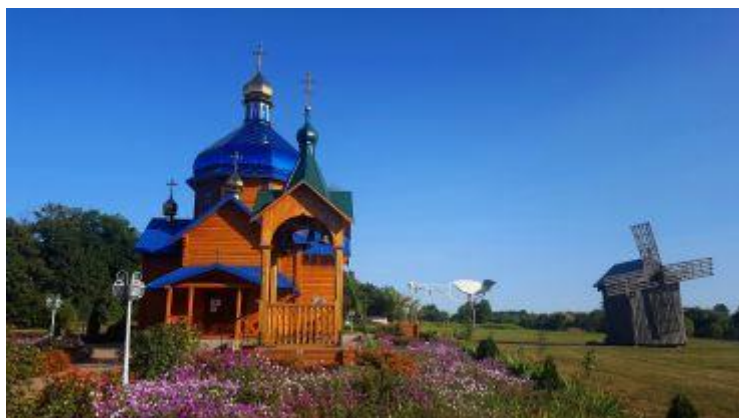

Рис. 2.7. Туристичні об'єкти в Музеї-заповіднику Миколи Гоголя у с. Гоголеве [43]

Експонати розташовані у батьківському домі та в робочому кабінеті у флігелі. Здебільшого це особисті речі Миколи Васильовича та членів його родини, перші видання творів, портрети. Інтер'єри кімнат відтворено у дусі епохи, в якій жив Гоголь. Також у музеї проводять театралізовані дійства та екскурсії, наприклад, на Різдво. А у теплу пору року варто відвідати нічне дійство «Чи знаєте ви українську ніч?» [43].

Музей Полтавської битви, де історія розкриває всі свої таємниці, було створено у 1909 році у м. Полтава (рис. 2.8).

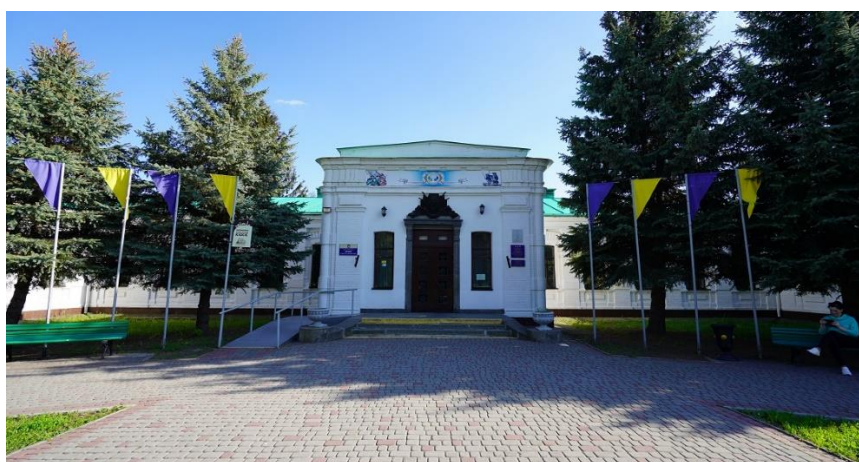

Рис. 2.8. Будівля музею Полтавської битви у м. Полтава [43]

Історія існування від початку була не дуже вдала, адже музей Полтавської битви пережив пограбування під час громадянської війни, але

все ж його відновили і поповнили новітніми експонатами. Сучасний Музей Полтавської битви містить унікальні портрети, холодну та вогнепальну зброю, медалі, на які варто звернути особливу увагу, гравюри. Сьогодні ж музей Полтавської битви запрошує всіх гостей міста для того, щоб переповнитися відчуттям глибокого розуміння цієї історичної події. Особливо цікаво це для школярів та студентів. Хоча частими гостями, які відвідують музей є дорослі [21].

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішні. Музей почав свою діяльність у 1989 році та став основою для створення Національного музею-заповідника українського гончарства. Тут зібрана унікальна колекція виробів із кераміки, що налічує понад 30 000 експонатів (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Експозиція Національного музею-заповідника українського гончарства в м. Опішня [43]

Серед них є роботи видатних гончарів: Олександр Селюченко, Івана Білика, родини Пошивайло, Михайла Китриша та ін. На честь гончарів Селюченко та Пошивайло в Опішньому навіть відкрито музеї-садиби, які також є частиною музейного надбання. Частина експонатів розміщена на відкритому повітрі. Це галерея великі керамічні скульптури, створені на різну тематику. При опішнянському музеї гончарства функціонує бібліотека та архів гончарства, дослідницькі центри гончарства та кераміки [43].

Єдиний в Україні **Етно-музей пива та самогону** розміщений в селі Абазівка Полтавського району. У музеї представлені пивні кружки та склянки різних часів із багатьох країн світу, апарати для виробництва пива й самогону, книги на ці теми, сировину, з якої «народжується» пиво. У музеї – понад 600 експонатів (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Експозиція Етно-музею пива та самогону в с. Абазівка [43]

Є експонати навіть із в'язниці (самогонні апарати з підручних матеріалів), а також зразки, яким понад 100 років. Також відвідувачі мають змогу продегустувати традиційні напої.

Музей авіації і космонавтики імені Юрія Кондратюка розміщений у м. Полтава у будинку, який є архітектурною пам'яткою державного значення (рис. 2.11).

Тут знаходяться особисті речі космонавтів, моделі літальних апаратів, показано життя відомих конструкторів і науковців Полтавщини. Також в експозиції відображено діяльність підприємств, які працюють в авіаційній та аерокосмічній галузі України. У музеї зберігаються предмети, які мають історичну цінність. Експозиція розміщена у 6 залах, які мають різну тематику: для загального ознайомлення (про історію музею і аерокосмічної галузі), експозиційний зал (про відомих конструкторів Полтавщини), меморіальна кімната (про життя і діяльність Ю. Кондратюка), виставки, присвячені подіям Другої світової війни і розвитку сучасної космонавтики України.

Рис. 2.11. Будівля Музею авіації і космонавтики ім. Ю. Кондратюка в м. Полтава [43]

Тут часто відбуваються виставки, проводять показ документальних фільмів, проходять лекції. Також до складу музею входить територія колишньої авіаційної бази, де зберігають і демонструють літаки авіації дальньої дії [50].

Полтавський художній музей імені Миколи Ярошенка був заснований 27 квітня 1919 році. У 2000 році музей із-за аварійного стану його будівлі, було переведено до нового та сучасного приміщення галереї мистецтв (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Будівля Полтавського художнього музею ім. М. Ярошенка в м. Полтава [43]

В експозиції знаходяться в особливій хронології за тематикою: європейська живопис, скульптури, декоративна пластика, фарфор. Всього в

галереї більше 4 тисяч робіт в експозиції і 9000 на зберіганні. Вони виставлені у декількох залах – це роботи самого Миколи Олександровича, твори українських, західноєвропейських, російських художників, а також скульптури, меблі і вироби з порцеляни [21].

Літературно-меморіальний музей Короленка створений в 1928 році в м. Полтава. Музейний комплекс розташований в меморіальній садибі письменника, яка розташовується на території міського парку під назвою «Перемога» (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Будівля Літературно-меморіального музею Короленка в м. Полтава [43]

Тут знаходиться могила письменника і могила його дружини. Експозиція в музеї налічує більш ніж 10 тисяч експонатів, серед яких: твори образотворчого мистецтва, велика бібліотека, особисті речі письменника та його родини, рукописи циклу сибірських оповідань та інші [43].

Будівля **Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського** збудована у 1903-1908 роках за проектом архітектора Василя Кричевського у стилі українського модерну (рис. 2.14). Усього сучасна експозиція містить приблизно 300 тисяч експонатів, серед яких особливо вражають зразки полтавської народної вишивки, ткацтва, килимарства, дерево-різьби, церковних речей. Серед раритетів – давньоєгипетська, антична та східна колекції, скелет мамонта. Музейна експозиція поділяється на

чотири тематичні частини: природознавчу; стародавньої історії; нової історії; історії 20 століття.

Рис. 2.14. Будівля Полтавського краєзнавчого музею ім. В. Кричевського в м. Полтава [43]

Кожен розділ має кілька експозиційних залів, усього їх налічується 40. Тематичні екскурсії проводять для груп від 15 до 30 осіб на такі теми: «Природа рідного краю»; «Сторінки історії музею»; «Скарби світової історії»; «Історичне минуле краю»; «Історія Полтавської губернії»; «Полтавщина на історичних паралелях» (1917–1941 роки); «Історія Полтавщини 20 століття»; «Національні меншини Полтавщини»; «Полтавщина за роки незалежності України» [43].

Літературно-меморіальний музей Івана Котляревського відкритий у вересні 1952 р. в м. Полтава. Експозиція музею розмістилася у 6 залах (рис. 2.15).

Музей має понад 5 тис. експонатів (є унікальні). Тут зберігаються рукописний архів, особисті речі, зібрання публікацій творів письменника та монографій про нього, твори мистецтва, присвячені І. П. Котляревському, предмети побуту та етнографії, рідкісні видання кінця 18 – початку 19 ст. У 4 залах зібрані матеріали, що висвітлюють життєвий і творчий шлях Котляревського, інші 2 – розповідають про вшанування пам'яті поета. Документи, картини (В. Бакало, А. Сербутовського, Г. Мегмедова, В. Сахненка, Б. Щербини та ін.), малюнки, речові матеріали відображають його

дитячі та юнацькі роки, участь у російсько-турецькій війні 1806–12, у Вітчизн. війні 1812 (про формування ним 5 козацького кінного полку у с. Горошині).

Рис. 2.15. Експозиція Літературно-меморіального музею Івана Котляревського в м. Полтава [43]

Висвітлена службова діяльність Івана Петровича, його зв'язки з прогресивними, діячами свого часу. Окремий зал присвячено історії створення і публікації поеми “Енеїда”. У двох останніх залах подано матеріали про відкриття пам'ятника І. П. Котляревському у Полтаві, видання творів письменника різними мовами, вшанування його пам'яті сучасниками. У виставочному залі експонуються роботи професійних художників і народних умільців, присвячені І. П. Котляревському [43].

Музей-садиба Івана Котляревського у Полтаві – це музейний заклад у будинку, де народився і прожив усе своє життя відомий письменник. Музей складається з декількох будівель, які повністю відновлені у первісному вигляді: батьківський будинок, колодязь і комора (рис. 2.16).

Будинок є типовим українським помешканням 18 століття. Тут 5 кімнат: кабінет, кімната-світлиця, вітальня, спальня і кухня. У ньому зберігають давні речі і нагороди письменника, сторінки його творів, побутові предмети 19 століття. На стіні є меморіальна дошка. Навколо садиби росте фруктовий сад. Музейний заклад часто проводить театралізовані екскурсії [43].

Рис. 2.16. Будівля Музею-садиби Івана Котляревського у м. Полтава [43]

Історико-краєзнавчий музей у селі Березова Рудка Пирятинського району Полтавської області – особливий музей на території України. Це пам’ятка історії, архітектури, садово-паркового мистецтва кінця 17 – початку 19 століття (рис. 2.17).

Рис. 2.17. Будівля Історико-краєзнавчого музею у с. Березова Рудка [43]

До складу музею входить унікальний могильник часів Київської Русі 12 століття і особливий для цього місця, оповитий легендами палацово-парковий комплекс в стилі класицизму інтелігентної родини Закревських кінця 18 – початку 19 століття. Цей неймовірний комплекс включає в себе: палац Закревських (1838), парк площею 45 га, піраміда-мавзолей (1899) [43].

Музей Панаса Мирного знаходиться на околиці міста Полтава в будинку, який письменник купив у 1903 році і прожив в ньому разом з

родиною свої останні роки життя (рис. 2.18).

Офіційно літературно-меморіальний музей відкрився в стінах одноповерхової дерев'яної садиби у 1940 році. У 1951 році на подвір'ї музею була встановлено пам'ятник Мирному.

Рис. 2.18. Будівля Музею Панаса Мирного в м. Полтава [43]

На сьогодні музей є одним з найкращих в Україні, бо тут зібрано багато особистих речей письменника, книги, світлини, документи, рукописи, меблі, посуд та предмети побуту. Експозиція розміщується в семи кімнатах садиби, які зберегли всій первісний вигляд – це колишній кабінет Панаса Мирного, їдальня, кімнати дітей та дружини, кухня, вітальня, передпокій. В цих стінах свого часу побували такі відомі постаті, як Леся Українка, Олена Пчілка, Марія Заньковецька, Василь Стефаник, Микола Лисенко, Михайло Коцюбинський.

Філія Національного військово-історичного музею України – **Музей важкої бомбардувальної авіації** створена 01 вересня 2016 року. Розташована на території військового аеродрому м. Полтава. Це летовище, започатковане у 20-ті роки ХХ століття. Початком формування експозиції можна вважати 1987 рік, коли поряд з учбовим корпусом 185 гвардійського важкого бомбардувального авіаційного полку котрий входив до складу дивізії на довічну стоянку був встановлений легендарний літак Ту-16.

В експозиції музею знаходиться унікальна колекція літаків «Дальньої авіації». Тільки тут знаходиться унікальний, єдиний у світі музейний

експонат – літак Ту-160 «Білий лебідь» (за класифікацією НАТО – «Блекджек») та єдиний в Україні літак Ту-95МС. Також представлені: літаки – Ту-22М3, Ту-22КД, Ту-16К, Ту-134УБЛ, Су-15УМ, Су-17УМ3, Су-17М4Р, Су-24, МіГ-21СМ, МіГ-23УБ, МіГ-23МЛД, МіГ-25ПДС, МіГ-27К, МіГ-29, L-39С, L-29, Ан-2; гвинтокрили – Мі-6А, Мі-8Т, Мі-8ППА та Мі-2У (рис. 2.19).

Рис. 2.19. Експозиція Музею важкої бомбардувальної авіації в м. Полтава [72]

Створена паркова зона, де розміщені: «Алея прапорів ЗСУ», «Алея Героїв 184-го гвардійського ВБАП», «Алея зенітно-артилерійського озброєння», «Стіна пам'яті полеглих за Україну», виставка спаленої техніки «Горить палає техніка ворожа, Україна переможе».

Експозиції в приміщенні музею займають 13 залів. Вони розповідають про історію авіаційної техніки та світову значимість важкої бомбардувальної авіації у Полтаві. Для іноземних туристів у музеї проводяться екскурсії англійською, німецькою та шведською мовами [72].

Музей історії та космонавтики в Кременчуці був заснований з ініціативи історика та ентузіаста А. Бищенко в 2014 році. Музей знаходиться в підвалі будинку, біля якого раніше був встановлений пам'ятник загиблим льотчикам-кременчужанам. Експозиція музею висвітлює події, пов'язані з міською історією авіації, але в цілому побудована на темі Другої світової війни. У музеї представлені моделі військових літаків, фотографії, цивільна і військова форма пілотів як часів Великої Вітчизняної

війни, так і сучасності, предмети побуту, документи, зразки зброї, нагороди та багато іншого, що заворює відвідувачів і переносить в атмосферу тих часів [43].

Краєзнавчий музей розташований у місті Лубни у Полтавській області. Це давнє місто з цікавою історією і традиціями, про які якраз і можна дізнатись у цьому музеї. Тут також зібрані матеріали з історії та культури Полтавського краю. Він є осередком культури міста і одним з перших музеїв на Полтавщині. Експозиція краєзнавчого музею міститься у старому одноповерховому будинку. Тут розміщені колекції археології, етнографії, нумізматики, церковні предмети, давні книги, фото та документи з історії місцевого краю (рис. 2.20).

Рис. 2.20. Експозиція Краєзнавчого музею у м. Лубни [43]

Фонди Лубенського музею налічують понад 20000 предметів, які розташовані у 3 відділах: природничому, давньої і сучасної історії. У природничому відділі представлені геологічні пам'ятки, розповідається про рельєф, клімат, водні джерела, землі, рослин і тварин, давні природні пам'ятки місцевого краю. Значна увага приділена науковій станції лікарських рослин – це єдиний такого роду заклад в Україні. Справа вирощування і заготівлі лікарської сировини на Лубенщині була започатковано ще у 17 столітті монахами католицького ордену бернардинів. У відділі давньої історії представлені археологічні знахідки з місць давніх поселень, що розміщувалися на території цього краю, а також предмети побуту і прикраси

скіфських племен і козаків. Також тут багато речей з періоду Солоницької битви Северина Наливайка з польською шляхтою. У цьому відділі можна ознайомитися і з культурною спадщиною краю, діяльністю відомих людей і митців. У відділі про сучасну історію краю представлені предмети 20 століття: документи Лубенської Республіки, газета «Хлібороб», речі періоду Голодомору 1933 року та часів сталінських репресій. Також тут показано історію краю у період Другої світової війни. В музеї діє галерея мистецтв. Тут проводять виставки місцевих художників [43].

Музей українського весілля знаходиться в селищі Великі Будища. Займає він цілий будинок, який довгі роки був власністю звичайної селищної сім'ї (рис. 2.22).

Рис. 2.22. Будівля Музею українського весілля в с. Великі Будища [43]

Тут дивом збереглися унікальний інтер'єр і красиве оздоблення двору традиційного полтавського села. Особливістю музею є цікаві предмети побуту, красивий текстиль, вишивка ручної роботи, фотографії, килими, ковдри, меблі та багато іншого, що оточувало жителів України в 17-19 століттях. Весь цей інвентар служить не просто музейним експонатом, але і є частиною самого важливого в житті кожної родини обряду - весілля. Працівники музею пропонують гостям розіграти весільну процесію з усіма супутніми звичаями - піснями, жартами, віршами, застіллям і так далі. Важливо, що місцеві краєзнавці зібрали всі існуючі в різні епохи обряди, оповідаючи про них туристам в забавній яскравій формі. Тут для кожного

знайдеться запам'ятовується роль, і він стане учасником весільного дії часів своїх прадідів [66].

Історико-краєзнавчий музей ім. Дмитра Гармаша в селищі Диканька. Заснований він був стараннями звичайної середньої школи під чуйним керівництвом вчителя історії Перцюка в 1959 році (рис. 2.23).

Рис. 2.23. Будівля Історико-краєзнавчого музею ім. Д. Гармаша в с. Диканька [43]

На сьогоднішній день музей удостоєний звання «державний». Всього в приміщенні можна побувати в дев'яти залах, представлених для відвідувачів, помилуватися і розглянути близько 8000 різноманітних експонатів. У кожному з них представлено життя району в подробицях. Тут можна дізнатися про тваринний і рослинний світ місцевих куточків. Головного уваги удостоюється скриню великого Кочубея, який виконаний вручну. На ньому зображені химерні візерунки. Свого часу він служив скарбницею в Троїцькій церкві. За легендою, виготовив його сам Вакула. Також тут можна побачити старовинний трактор, вироби місцевих майстрів [43].

Літературно-меморіальний музей родини Драгоманових-Косачів не тільки знайомить із самим Гадячем кінця 19 - початку 20 століть, але і дозволяє доторкнутися до особистого життя талановитих людей (рис. 2.24).

Всього тут виставлено майже 170 експонатів. Серед них можна побачити фрагмент вишитої руками Лариси Косач чоловічої сорочки і

привезену нею з Єгипту статуетку «Єгиптянка», дубовий меблевий гарнітур з дому Драгоманових, книги з особистої бібліотеки Драгоманова та багато іншого.

Рис. 2.24. Експозиція Літературно-меморіального музею родини Драгоманових-Косачів в м. Гадяч [43]

У літературно-меморіальному музеї часто проводяться тематичні лекції та вечори [43].

Краєзнавчий музей в Більську знаходиться в сільському Будинку культури (рис. 2.25).

Рис. 2.25. Будівля, в якій розміщено Краєзнавчий музей в с. Більськ [43]

Основна експозиція краєзнавчого музею присвячена археологічним матеріалам Більського городища. Музей також наповнений цікавою інформацією про розвиток краю у часи козацтва. Село Більськ було засновано князем Бельським в 15 столітті, в честь нього воно було і названо. Село розрослося і стало невеликим містечком, яке входив у володіння Б.

Хмельницького. Багато цікавого можна дізнатися в краєзнавчому музеї про ремесла і про те, чим займалися жителі Більська. Також тут можна знайти дані про склад і кількість сільського населення в різні часи [43].

Літературно-меморіальний музей Гурамішвілі розташований у місті Миргород та є центром мистецького і культурного життя міста. Давид Гурамішвілі – відомий поет, його вважають класиком грузинської літератури (рис. 2.26).

Рис. 2.26. Будівля Літературно-меморіального музею Гурамішвілі в м. Миргород [43]

У музеї зібрані предмети, які розповідають про творчість Давида Гурамішвілі. Виставка поділена на експозиції, кожна з яких присвячена найважливішим періодам життя письменника. Тут представлені видання творів, предмети побуту, зброя 18 століття, мистецькі твори, сувенірні вироби, національний одяг та взуття, музичні інструменти, знаряддя для праці, посуд. Також у музеї збережена плівка про події його створення та відкриття [43].

Миргородський музей кераміки заснований в будівлі колишнього технікуму кераміки. Дана споруда була зведена в 1896 році (рис. 2.27).

Рис. 2.27. Будівля Музею кераміки в м. Миргород [43]

В установі виготовляли порцелянові, гончарні, фаянсові, теракотові вироби. Музей зроблений в стилі французького ренесансу. Ще з моменту заснування школи в ній з'явилися перші експозиції. У даному музеї представлені унікальні вироби з Китаю, Франції, Ірландії, Італії, Японії, фарфор Копенгагена, український фаянс, роботи Мейсена, Веджвуда. В основі експозиції музею знаходяться двадцять композицій скульпторів А. Адамсона, Е. Фальконе, Ф. Гордєєва. Микола свого часу віддав наказ, щоб ці роботи передали в музей від фарфорового заводу. Деякий час музеєм завідував художник А. Сластіон. Він вніс в експозиції зразки українського гончарства, вишивки та ткацтва. Також тут збережені роботи викладачів технікуму і студентів. Під роботи випускників технікуму кераміки відведено сім кімнат. У музеї представлено іконостас 1902, який привезений з Свято-Успенського собору в Миргороді [43].

Красназнавчий музей в Пирятині заснований в 1967 році. Даний музей більше двох десятиліть не мав власного приміщення, тому було втрачено дуже багато експонатів. Але з 1996 року музей постійно активно поповнюється новими знахідками. Сьогодні їх налічується близько 4 тисяч. Особисті речі знаменитих земляків, стародавні знаряддя праці, фото, предмети побуту і колекція грошей - це все можна побачити в красназнавчому музеї в Пирятині (рис. 2.28).

Рис. 2.28. Будівля Краєзнавчого музею в м. Пирятин [43]

Зараз музей активно поповнюється матеріалами про голодомор. У березні 2007 року надійшов останній експонат, який видавали в роки окупації українські націоналісти - газета «Українське слово» [43].

У 1967 році відкрився **краєзнавчий музей** у Шишацькому районі. У цьому музеї розташовано 6 кімнат і близько 2 тисяч експонатів, деякими з яких є реліквії, виявлені в період Другої світової війни, а також старовинні документи та археологічні знахідки даної місцевості (рис. 2.29).

Рис. 2.29. Будівля Краєзнавчого музею в м. Шишаки [43]

Не менш цікавими стали експозиції, які можуть повідати про неймовірну історію селища Шишаки. Тут представлені найяскравіші експозиції, а саме: шабля 14 століття, сокира 13 століття, мідний котел, бойова булава,

козацький пістоль, радіоприймач періоду Великої Вітчизняної війни, перший телефонний апарат Шишак, перша зернотерка і багато іншого.

У 1919 році в місті Лохвиця був заснований **Краєзнавчий музей імені Г. Сковороди**. Він розміщувався у старовинному одноповерховому будинку повітового суду 1865 року (рис. 2.30).

Г. Сковорода - письменник і мислитель, уродженець цього краю, саме тому музей носить ім'я поета. Частина експозиції присвячена його творчості і життю. Зразки декоративно-прикладного мистецтва, колекція козацької зброї, сакральні предмети, зброю періоду Другої світової війни та археологічні знахідки - це тільки невелика частина експонатів краєзнавчого музею.

Рис. 2.30. Будівля Краєзнавчого музею ім. Г. Сковороди в м. Лохвиця [43]

Військова техніка часів Другої світової війни і зброю розміщені в дворі музею [43].

Краєзнавчий музей у Семенівці відкритий в 1978 році. На сьогодні заклад зібрав близько двох тисяч цінних експонатів, що розташовані у 4 тематичних залах (рис. 2.31).

Фонди закладу налічують вже більше двох тисяч експонатів, серед яких представлені: особисті речі і документи видатних земляків; вироби місцевих ремісників та знаряддя праці; предмети побуту 17–19 століть; вироби промислових підприємств та ін. У першому залі музею можна дізнатися про історію розвитку ремесел і промислів, створення міста в цілому.

Рис. 2.31. Будівля Краєзнавчого музею у с. Семенівка [43]

Другий зал висвітлює події Другої світової війни. Третій зал «Сучасність» розповідає про розвиток культури, медицини, освіти та промисловості району. Окремо оформлений розділ «Земляки – гордість краю», в якому виставлено роботи відомих художників. Також є експозиція, присвячена Чорнобильській трагедії. У виставковому залі можна побачити як постійно діючі, так і тимчасові виставки [43].

При закладах освіти Полтавщини станом на 25 жовтня 2022 року діє 162 музеї різних профілів, з них переважну кількість складають музеї історичного (94), етнографічного (37), краєзнавчого (9) профілів. Найбільша кількість музеїв працює в закладах освіти таких територіальних громад: Полтавської – 14, Кобеляцької, Лубенської – по 10, Кременчуцької, Решетилівської – по 8, Зіньківської – 7, Горішньоплавнівської, Миргородської – по 6, Білицької, Глобинської, Градизької, Новосанжарської – по 5. При закладах освіти області діють 22 музеї, які мають звання „Зразковий музей”. Значну роботу із залучення учнівської молоді до музейної справи проводять музеї при закладах професійної (професійно-технічної) освіти (4 музеї) та закладах загальної середньої освіти обласного підпорядкування (2 музеї) [3].

Таким чином, музейна мережа Полтавської області не є надто територіально централізованою. В її структурі представлені музейні заклади різного тематичного спрямування.

2.3 Основні напрямки розвитку музейного туризму в Полтавській області.

Результати досліджень розвитку туризму та мережі музейних закладів Полтавської області свідчать про достатній рівень забезпечення еспозиції культурно-історичними цінностями та реалізацію певних заходів для створення нових туристичних маршрутів. Подальшими напрямками розвитку музейного туризму в області є просування послуг музейних закладів та впровадження інноваційних технологій в практику обслуговування відвідувачів.

Просування послуг музейних закладів у сучасних умовах доцільно здійснювати у кількох напрямках (рис. 2.32).

Рис. 2.32. Цифрові інструменти просування послуг музейних закладів
[складено автором]

Розміщення інформації про музейний заклад на туристичному порталі є досить ефективним маркетинговим інструментом, який не потребує значних фінансових та часових витрат. На даних ресурсах пропонують розмістити традиційний набір інформації: характеристику музею, фото, перелік послуг, контактна інформація, адреса, геолокація, адреси

найближчих закладів розміщення і харчування, відгуки.

Популярними туристичними порталами в Україні є Zrychno.trevel (<http://zrychno.travel/?lang=ua>) та Igotoworld.com (<https://ua.igotoworld.com/>). На порталі Zrychno.trevel розміщено інформацію про 51 музейний заклад Полтавської області, на Igotoworld.com – про 34 музейні заклади [43, 44]. Аналіз цієї інформації показав, що: по-перше – не всі заклади Полтавщини представлені на цих порталах; по-друге – представлені заклади розмістили обмежену інформацію про себе, що створює незручності туристам для її використання і не дозволяє використати можливості сервісу повною мірою. Тому використання цих та інших туристичних порталів для просування музейних закладів Полтавської області залишається актуальним.

Створення власного веб-сайту забезпечує виконання рекламно-інформаційних функцій. Інтерфейс сайту повинен забезпечувати доступність та зручність використання, повну та актуальну інформаційну наповненість (структура установи; тематика експозиції; перелік послуг, які надаються; режим роботи; контакти тощо). Також важливими характеристиками сайту є простота, зрозумілість та візуальна привабливість. В сучасних умовах актуальною вимогою до інтернет-ресурсів є інклюзивність, тобто можливість використання людьми з фізичними вадами чи обмеженнями. Для підвищення інформативності сайт може наповнюватися мультимедійними об'єктами та віртуальними екскурсіями. Для підвищення практичності використання сайту музею доцільно створювати його мобільну версію. Загалом, сайт може виконувати функцію вітрини музейної установи, на якій можна розміщувати і редагувати актуальну інформацію для потенційних відвідувачів.

Важливим завданням просування музейних послуг є забезпечення зворотньої комунікації з потенційними чи існуючими відвідувачами. Оптимальними інструментами для цього є сучасні соціальні мережі (Telegram, YouTube, Facebook, Viber, Instagram, TikTok, Twitter та інші). Кожна з них має свої функціональні можливості, але загалом вони забезпечують:

- комунікацію з новими та постійними відвідувачами: можливість збільшувати аудиторію та оперативно виявляти реакції, побажання, претензії відвідувачів;
- оперативну індивідуальну онлайн-комунікацію: соціальні мережі дозволяють анонсувати серед відвідувачів актуальні важливі музейні заходи (новини, презентації, виставки тощо);
- формування онлайн-спільноти: згуртування відвідувачів зі спільними культурними вподобаннями відповідно до тематичної спеціалізації музейного закладу.

Комплексне використання охарактеризованих інструментів просування послуг музейних закладів дозволяє їх відвідувачам як просто отримувати інформацію для відвідування, так і приймати активну участь у їх культурно-мистецькій діяльності.

На сучасному етапі в музеях Полтавської області ще багато роботи щодо впровадження інноваційності. Основними сучасними інноваційними технологіями, які можна буде використати музейних закладах області є наступні [9; 10; 46; 54; 73; 81]:

1) Проекційне відображення є потужним інструментом візуалізації, який дозволяє перетворювати різні простори, надаючи їм нове життя завдяки віртуальному вмісту. Ця технологія використовує світло для проектування зображень або анімацій на стіни, стелі, підлогу та об'єкти, що можуть змінювати сприйняття простору. Особливо це ефективно в контексті музейного туризму та арт-інсталяцій, де технології перетворюють існуючі архітектурні елементи на динамічні, інтерактивні медіа-платформи.

2) Бінауральна технологія додає звуку ефект занурення. Бінауральне аудіо – це тип аудіо, спеціально записаний у двох каналах для віддзеркалення двох людських вух, щоб імітувати ефект занурення в звук під час відтворення. Техніка повторює те, як люди природно чують звуки, створюючи ефект фактичного чуття звуку в просторі. Це створює захоплюючий досвід, який дозволяє відвідувачам музею відчувати себе

частиною виставки. Іншими словами, бінауральний звук дозволяє відвідувачам «чути» у 3D.

3) Концепція "цифрових близнюків" або "цифрових двійників" є важливим етапом у збереженні культурної спадщини та музейних колекцій, дозволяючи створювати точні віртуальні копії фізичних об'єктів. Оцифровані об'єкти можуть бути доступні в інтерактивному 3D-форматі, що дозволяє відвідувачам музеїв віртуально взаємодіяти з ними. Це дозволяє людям не лише розглядати предмети з різних ракурсів, а й «маніпулювати» ними, обертати, масштабувати, наближати для детального огляду. Така інтерактивність значно збагачує досвід відвідувачів, особливо тих, хто не має можливості фізично взаємодіяти з певними експонатами через їх вразливість або обмежену доступність.

4) Голографічні дисплеї стали важливою частиною сучасних технологій, що додають новий вимір візуальним зображенням, створюючи ефект 3D-зображень, які можуть «плавати» в просторі. Ці дисплеї використовуються в різних сферах, від мистецтва до маркетингу і музеїв, зокрема для створення захопливих, інноваційних виставок. Особливо цікавою є голографічна технологія дисплея з вентилятором, яка має декілька ключових переваг і застосувань. Це більш доступний варіант голографії, який використовує вентилятор з обертовою світлодіодною (LED) панеллю для створення враження плаваючого 3D-об'єкта. Панель LED-ламп обертається дуже швидко, проектує серію зображень в різних позиціях, що дає ефект голографічного відображення.

5) Додатки, що функціонують як гід-екскурсовод, стають все більш популярними в галузі туризму та музеїв, надаючи туристам і відвідувачам можливість отримувати інтерактивну інформацію про місця, експонати та культурні об'єкти без потреби в живому гіді. Ці технології використовують різні функції, щоб покращити досвід подорожі та навчання.

6) Інтерактивні дисплеї – це сенсорні екрани або мультимедійні пристрої, що дозволяють відвідувачам активно взаємодіяти з інформацією,

представленою на екрані, за допомогою торкання, натискання або жестів. Ці технології стають важливими елементами в музеях, виставках та інших культурних установах, оскільки вони забезпечують інтерактивний досвід та дають можливість отримувати додаткову інформацію або активно взаємодіяти з експонатами.

7) Віртуальна реальність (VR) – це використання VR-технологій, що дозволяє відвідувачам зануритися у віртуальне середовище, де вони можуть взаємодіяти з реконструйованими об'єктами, історичними подіями або мистецькими творами;

8) доповнена реальність (AR) – AR технології дозволяють накладати віртуальні об'єкти на реальне оточення, що розширює сприйняття експонатів. Відвідувачі можуть використовувати смартфони або планшети, щоб долучитися до інтерактивних AR-екскурсій, переглядати додаткову інформацію або бачити віртуальні елементи, які доповнюють реальні експонати;

9) Технологія потоку відвідувачів – це система, яка використовується для відстеження, аналізу та оптимізації руху людей у різних просторах, зокрема в музеях, галереях, виставкових центрах та інших публічних місцях. Вона сприяє покращенню досвіду відвідувачів, підвищує ефективність роботи об'єктів та забезпечує безпеку. Такі технології можуть включати різноманітні методи збору та аналізу даних для управління потоком відвідувачів. Встановлення сенсорних датчиків і камер для моніторингу руху людей у залах дозволяє виявити популярні зони і часи, коли відвідувачі можуть потрапити в музеї, і допомогти планувати більш зручні маршрути для огляду.

Позитивним для росту популярності музеїв є можливість відвідувачам досліджувати та експериментувати з такими технологіями, як віртуальна реальність, доповнена реальність чи інтерактивні інсталяції шляхом включення спеціальних зон. Залежно від обставин, можна використовувати окремі кімнати або спеціально спроектовані зони, щоб надати відвідувачам

нові враження. Використання сенсорних екранів або світлодіодних панелей у залах може полегшити взаємодію між експонатами чи відвідувачами, пропонуючи більше інформації.

Запропоновані інноваційні технології є актуальними для музейних закладів Полтавщини. Кожен з них може зробити оптимальний вибір, виходячи зі спеціалізації музею, цільової групи відвідувачів, фінансових та організаційних можливостей.

Музейний туризм може бути провідником актуалізації та популяризації культурної спадщини серед молоді. Для цієї групи відвідувачів привабливіше гнучка комбінація класичних форм просвітницької діяльності музею (експозиційна, екскурсійна, лекційна) та універсальних інструментів туризму – реклама, сервіс, маркетинг дозволяє зробити музей таким, уникаючи профанування спадщини, що представляється музеєм у масовій культурі. Поряд із ціннісною значимістю самого предмета, для молоді велике значення має, як він презентується, це стосується й культурної спадщини. Тому впровадження інновацій у музейну діяльність має сприяти популяризації музейного туризму серед молоді.

Зарубіжний досвід демонструє вражаючий прогрес у музейній справі, пропонуючи безліч перспективних інновацій, які б значно покращили роботу українських музеїв. Проте просте впровадження окремих інноваційних проектів у межах окремих музеїв недостатньо для радикального реформування їхньої соціальної ролі в Україні. Необхідний комплексний підхід, що стосується всіх рівнів управління музейною сферою, починаючи з розробки державної стратегії і закінчуючи локальними ініціативами. Оптимізація системи управління музейною справою на державному рівні є першорядним завданням. Це включає реформування законодавчої бази, створення прозорих механізмів фінансування, розробку єдиних стандартів зберігання, експонування та документування музейних колекцій. Необхідне також створення ефективної системи підготовки та перепідготовки музейних кадрів, включаючи навчання сучасним методам управління, маркетингу та

цифрової трансформації. Важливою складовою цього процесу є децентралізація управління та надання музеям більшої автономії у прийнятті рішень. Створення та просування цифрових каталогів українських музеїв – це лише частина більш масштабного завдання. Необхідно розробити інтерактивні онлайн-платформи, що дозволяють віртуально відвідувати музеї, вивчати експонати в деталях та брати участь в онлайн-заходах. Важливо забезпечити доступність цих платформ кількома мовами, включаючи англійську, щоб залучити широку міжнародну аудиторію. Крім того, необхідно активно просувати ці платформи через цільову рекламу в соціальних мережах та за допомогою міжнародних партнерів. Просування українських музеїв на західному ринку вимагає не лише створення цифрових каталогів, а й активної участі у міжнародних виставках та конференціях, обміну досвідом із провідними музейними закладами світу. Важливо розробляти спільні проекти із закордонними партнерами, які дозволять залучити додаткове фінансування та розширити доступність української культурної спадщини для світової спільноти. Інформування світової громадськості про музейні експонати України має комплексний позитивний ефект. Світ зможе дізнатися про багату культурну спадщину України, її історію, досягнення в різних галузях, традиціях та сучасному мистецтві. Це сприятиме формуванню позитивного образу України на світовій арені та зміцненню її міжнародного престижу. Більше того, це призведе до зростання туристичного потоку в Україну, що сприятиме розвитку економіки та створенню нових робочих місць. Успішне реформування музейної сфери в Україні – це завдання, яке потребує системного підходу, значних інвестицій та активної міжнародної кооперації. Проте, результати варті цих зусиль, оскільки вони сприяють збереженню та популяризації багатой культурної спадщини України для майбутніх поколінь.

Поширення пандемії коронавірусу та військові дії на території України спричинили кризові явища в туристичній галузі, практично повністю паралізувавши потік іноземних туристів, включаючи відвідування

українських музеїв. Високий рівень ризику, пов'язаний із бойовими діями та потенційними загрозами безпеці, робить поїздки в Україну для багатьох іноземців неможливою. Однак, незважаючи на нинішні труднощі, очікується значний сплеск інтересу України після закінчення війни. Цей відкладений попит може стати потужним двигуном економічного зростання, особливо для музейної сфери. Тому дуже важливо вже зараз закласти фундамент для залучення іноземних туристів, активно просуваючи українські музеї та їхні колекції на міжнародному рівні. Ключовим інструментом у цьому процесі є цифровізація музейних експонатів та їх інтеграція до загальноєвропейських та глобальних платформ. Це не просто презентація експонатів, а створення повноцінного цифрового досвіду, що дозволяє потенційним туристам "відчути" атмосферу українських музеїв, дізнатися про історію країни та запалити бажання відвідати їх особисто після завершення конфлікту. Створення подібної платформи вимагає не лише оцифрування експонатів (що саме по собі є масштабним завданням, що потребує значних ресурсів та залучення фахівців з музейного оцифрування, 3D-моделювання, розробки веб-додатків та лінгвістичного забезпечення), а й ефективного маркетингу та просування на міжнародній арені. Це вимагатиме співпраці з міжнародними туристичними організаціями, онлайн-платформами бронювання, блогерами та інфлюєнсерами. Фінансування такого проекту в умовах війни є значною проблемою. Однак, існують можливості залучення коштів від міжнародних організацій, фондів, які займаються підтримкою культури та туризму, а також приватних спонсорів. Важливо розробити переконливий бізнес-план, який демонструє довгострокову вигоду від інвестицій та потенційний економічний ефект для України після закінчення війни. Крім того, можна звернутися за допомогою до міжнародних експертів у галузі цифрового маркетингу та музейного менеджменту для розробки ефективної стратегії. Ініціатива щодо створення такої платформи має виходити від держави, координуючи роботу музеїв та забезпечуючи єдиний підхід до подання інформації про українську культурну спадщину. Це стратегічний крок, який

не лише збереже культурну спадщину України для майбутніх поколінь, а й покладе основу для бурхливого розвитку туристичної галузі після закінчення війни, залучаючи мільйони туристів та значний економічний ефект. Зволікання у цьому питанні може позбавити Україну значної конкурентної переваги на світовому туристичному ринку.

Таким чином, розвиток музейного туризму на Полтавщині потребує реалізації низки заходів у напрямках просування музейних послуг, зокрема через сучасні цифрові інструменти та впровадження інновацій.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Музейний туризм є одним з видів культурного туризму, який включає візити до музеїв та інших культурних установ з метою ознайомлення з культурною спадщиною, історією, мистецтвом, наукою та іншими аспектами людської цивілізації. Музейний туризм стає все популярнішим завдяки інноваціям, розвитку технологій і збільшенню культурного попиту серед туристів. Проведене дослідження стану та перспектив розвитку музейного туризму в Полтавській області дозволяє зробити наступні висновки:

- музейні заклади виконують багатофункціональну роль у суспільстві, поєднуючи освіту, науку, збереження спадщини, популяризацію культури та забезпечення культурного розвитку суспільства в цілому. Вони мають важливе значення для розвитку туризму, оскільки вони є важливими культурними, освітніми та туристичними ресурсами. Музеї привертають мільйони відвідувачів щороку, сприяючи не лише розвитку культури, а й економіки;

- залучаючи туристів до культурних і історичних пам'яток, музеї генерують доходи, створюють робочі місця та сприяють розвитку інфраструктури. Музейний туризм має велике соціальне значення, оскільки він впливає на різні аспекти суспільного життя, формуючи культурні, освітні, соціальні та етичні цінності серед громадян.

- в багатьох країнах світу проводиться активна політика розвитку музейного туризму, застосовуючи різні стратегії та інструменти для залучення туристів, підтримки музеїв і розвитку інфраструктури, зокрема фінансові, організаційні, маркетингові та інші;

- туристична сфера Полтавської області під впливом пандемії коронавірусу та військових дій на території України функціонує в досить складних умовах. Але в останні кілька років ситуація дещо покращилася, що дозволяє підвищити ефективність використання регіонального туристичного потенціалу;

- музейна мережа Полтавської області включає 146 музеїв. Для неї характерно незначна територіальна централізованість. В її структурі представлені музейні заклади різного тематичного спрямування;

- розвиток музейного туризму на Полтавщині потребує реалізації низки заходів у напрямках просування музейних послуг, зокрема через сучасні цифрові інструменти (презентація на туристичних полрталах, соціальних мережах, створення власного веб-сайту) та впровадження інновацій.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про музеї та музейну справу : прийнятий ВРУ 29.06.1995 р. № 249/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про туризм: Закон України : прийнятий ВРУ 18.11.2003 р. № 1282–IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Про підсумки обласного огляду музеїв при закладах освіти, які перебувають у сфері управління. Наказ Департаменту освіти і науки Полтавської ОВА від 14.11.2022. № 211. URL: <https://poltavatourcenter.pl.ua/images/documents/museums/oglyad-2021-2022/nakaz-z-dodatkamypidsumkyohliadu-muzeiv-2022.pdf>
4. Програма економічного і соціального розвитку Полтавської області на 2024 рік. URL: https://oblrada-pl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/46_11.pdf
5. Адамовська М., Зубко Т. Туризм в епоху digital-комунікацій. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2021. № 4(1). С. 30–39.
6. Андрух Л.О. Соціокультурна діяльність в музейних просторах Полтавщини. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXX Каршинські читання)* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої розробкам моделей підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в Новій українській школі (м. Полтава, 25–26 травня 2023 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. С. 33-35.
7. Антоненко А., Хуткий В. Музеї як туристичний ресурс в умовах пандемії COVID-19: виклики та нові можливості. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2021. Т. 4. № 1. С. 54–73.
8. Балабанов Г. В. Музеї як чинник розвитку туризму: європейський досвід та українські реалії. *Функціонування та перспективи розвитку*

туристичної галузі України : монографія. Львів, 2018. С. 338–360.

9. Банах В. М. Музейні інновації та інтерактивність у теорії та практиці музейної справи. *Historical and Cultural Studies*. 2013. № 3. С. 75-84.

10. Белікова М. В. Запровадження інноваційних технологій в музеях України. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 43. С. 302-306.

11. Богатирьова Г. А., Головань М. Г., Горіна Г. О., Літвінова-Головань О. П., Коптєва Т. С., Снігур К. В. Спеціалізований туризм : навч. посіб. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2021. 173 с.

12. Бокотей А. А. Інноваційні впровадження в природничих музеях Швейцарії та Австрії. *Наукові записки Державного природознавчого музею*. 2017. Вип. 30. С. 41-50.

13. Вощенко В. Музеї як осередки збереження культурно-історичної пам'яті. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/25568/1/180.PDF>

14. Гаврилюк С. Перспективи музеїв як об'єктів культурного туризму. *Науковий вісник СХУ імені Лесі Українки*. 2019. № 7. С. 144–153.

15. Годжал С. Державно-правове регулювання музейного туризму в Україні в умовах воєнного стану. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (June 14, 2024; Lisbon, Portugal). Р. 169–170. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1919>

16. Головне управління статистики у Полтавській області. URL: <https://www.pl.ukrstat.gov.ua/>

17. Доценко А., Міщенко А. Музеї та пам'ятки Лесі Українки як об'єкти розвитку культурного туризму в Україні. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2021. № 4(1). С. 91–98.

18. Дрокіна Т. М. Культурно-історичні ресурси Полтавщини. *Географія та туризм* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., (Харків, 26 лют. 2019 р.). Харків : ХНПУ, 2019. С. 164-169.

19. Єпик Л. І. Музейний туризм у збереженні культурної спадщини URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/44874/1/tezy-dop-conf-02->

11-23-266-267.pdf

20. Забіянов Є. В., Новальська Т. В. Електронні бібліотеки музеїв як складова загальнокультурного тренду. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : зб. матеріалів Четвертої міжнар. наук. конф. (м. Київ, 20–22 травня 2021 р.). Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. С. 243-245.

21. Заєць Т. Музеї Полтавщини: історичні надбання. *Молодий вчений*. 2020. № 12 (88). С. 26-29.

22. Зарубіна А., Сіра Е., Демчук Л. Особливості туризму в умовах воєнного стану. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1543/1484>

23. Захарин С. Роль туризму у справі збереження та популяризації об'єктів національної культурної спадщини. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2020. № 3(1). С. 55–71.

24. Звіт про виконання Міської програми «Полтава туристична» за I півріччя 2024 року. URL: <https://rada-poltava.gov.ua/public/reports/>

25. Зінченко В., Дубчак Ю. Проблеми впливу форс-мажорних обставин на індустрію гостинності (на прикладі пандемії COVID-19). *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2020. № 3(2). С. 209–218.

26. Зубехіна Т., Ольхова-Марчук Н., Кушнір В. Сучасні тенденції застосування інноваційних технологій у туристичній сфері. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2021. № 4(2). С. 181–188.

27. Івахненко І. Музеї, як потенціал залучення іноземних туристів до України. *Молода наука-2016* : збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених у 4 т. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. Т. 4. С. 163-164.

28. Іщак Ю. В. Загальна характеристика музейного туризму. *Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ*. 2023. Вип.174. С. 197-203.

29. Карпенко Н. М., Логвин М. М., Шуканова А. А. Розвиток туризму у Полтавській області: сучасні тенденції та їх актуалізація. *ІНТЕЛЕКТ XXI*. 2020. № 4. С. 22-27.
30. Коваль О. С. Актуальні питання діяльності сучасних музеїв. URL: <https://jitas.donnu.edu.ua/article/view/15878>
31. Кулиняк І. Я., Карий О. І., Прокопишин-Рашкевич Л. М., Огінок С. В., Бондаренко Ю. Г. Європейський досвід популяризації історичної спадщини та культурного туризму: навч. посіб. Львів: Растр-7, 2023. 254 с.
32. Культурна спадщина Полтавського району: зберегти пам'ятки історії, культури та археології. *Вісті*. 2017. 28 квіт. № 17. С. 6.
33. Куценко С. Ю. Особливості популяризації та представлення музейних зібрань у мережі Інтернет. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку* : зб. наук. праць. 2019. Вип. 50. С. 76-79.
34. Лапченко А. С. Український музейний туризм за кордоном в умовах війни URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/33016/1/VII_konf_URSES_DBTU_2023-624-627.pdf
35. Лисюк Т. В., Терещук О. С., Білецький Ю. В. Особливості діяльності музеїв України в умовах війни. *Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі* : колективна монографія. Вид. 9. Луцьк : ВІП Луцького НТУ, 2023. С. 232-257.
36. Лозинський Р., Кучинська І. Спеціалізований (нішевий) туризм: розвиток концепції в українській і зарубіжній науковій літературі. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2018. Вип. 52. С. 170–182.
37. Любіцева О. О., Шпарага Т. І. Музейний туризм : навч. посіб. Київ, 2021. 150 с.
38. Маньковська Р. В. Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть. Львів: Простір-М, 2016. 408 с.
39. Маньковська Р. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку. *Краєзнавство*. 2013. № 3. С. 75-84.
40. Мельниченко С. Г. Динаміка відвідування музеїв туристами в

Україні. URL: <http://dspace.ksaeu.kherson.ua/handle/123456789/8189>

41. Миша В. П. Нові технології в галузі музейної комунікації. *Актуальні проблеми економіки*. 2018. № 6. С.165-168.

42. Мойсейчук І. І., Бережняк Д. О. Інновації в експозиційній діяльності музеїв України. *Сіверщина в історії України*: зб. наук. пр. 2019. Вип. 12. С. 457-459.

43. Музеї Полтавська область. Туристичний портал Igotoworld.com. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/2098-32-museums-poltava-oblast.htm

44. Музей / Полтавська область. Туристичний портал Zrychno.travel URL: <https://zrychno.travel/ObjectSearch?ObjectType=1&RegionId=12&Text=%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9&CurrentPage=1&lang=ua>

45. Надольська В. Міжнародні музейні фестивалі: рекреаційний та професійний виміри. *Волинський музейний вісник* : наук. зб. 2018. Вип. 9. С. 238–242.

46. Назарук Л. В. Інноваційні технології у роботі музейних закладів: історія та сучасні напрямки. *Історіосфера* : матеріали наук. конф. викладачів, здобувачів вищ. освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2021. С. 14-18.

47. Ніколаєва Т. М. Приклади туристичного попиту на музейний продукт: з європейського досвіду. *Туристичний бізнес: сучасні тренди та стратегії розвитку*: тези Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (16 березня 2018 р.). К.: КНЕУ, 2018. С. 133-137.

48. Оніпко Т. В., Безрукова О. А. Музейні заклади Полтавщини в міжнародній музейній мережі: досягнення та проблеми. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/3968/1/Muze1712.pdf>

49. Оніпко Т. В., Семергей Н. В. Сучасні інформаційні технології музейної справи. *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації*: матеріали І Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. Полтава, 2016. С. 113-118.

50. Орлов В. М. Полтавський музей авіації і космонавтики як краєзнавчо-туристичний об'єкт регіону (історія споруди, особливості локаційного розміщення). *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та управління в Україні та світі* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 14 листопада 2017 р.). Полтава : ФОП Гаража М. Ф., 2017. С. 131-133.

51. Півень В. О. Виставкова робота у сучасному музеї: проблеми візуалізації та музейної комунікації. *Слобожанський гуманітарій – 2015* : матеріали міжнародної науково-методичної конференції. Вісник виставково-музейного центру. 2015. Вип 2. С. 117-123.

52. Покоłodна М. М. Розвиток музейного туризму на основі використання потенціалу музеїв-скансенів. *Перспективи розвитку туризму в Україні та світі* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк-Світязь, 21-23 травня 2015 р.). Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2015. С. 134–137.

53. Покоłodна М. М. Ходакевич С. В. Потенціал розвитку музейного туризму в Україні. *Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (30 жовтня 2015 р.). Умань : Видавець «Сочінський», 2015. С. 163-165.

54. Поливода Д. В., Оніпко Т. В. Інноваційні технології в діяльності музейних закладів: закордонний та вітчизняний досвід. *Інноваційні процеси і їх вплив на ефективність діяльності підприємства* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Частина 3. К. : НМЦ «Укоопосвіта», 2020. С. 107-110.

55. Полтавська ОВА. Офіційний сайт. URL: <https://poda.gov.ua/page/investytsiynyy-pasport>

56. Полянська Ю. В. Інноваційні форми діяльності музеїв Франції: досвід для України. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/3635>

57. Романенко В. В., Шаповал Л. І Навчальні музеї у музейній мережі Полтавщини. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/8990/1/209->

212.pdf

58. Романуха О. М. Розвиток музейної справи як фактор активізації міжнародного туризму. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 79–83.

59. Романько І. Авіаційний музейний комплекс як об'єкт історико-культурного туризму. *Історико-культурний туризм: український та зарубіжний досвід* : збірник матеріалів Другої міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11 лютого 2022 р.). Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. С. 320-327.

60. Рябчикова Ф. Музей і місцева громада: шляхи взаємодії. *Волинський музейний вісник* : наук. зб. 2015. Вип. 7. С. 102–107.

61. Рябчикова Ф. Музейний фонд України: історія та сутність поняття, правова дефініція. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Історичні науки»*. 2019. № 7. С. 154-166.

62. Сайчук В., Дудник І., Пестушко В. Проблеми визначення об'єкта музейного туризмознавства. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 50. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-6>

63. Сидорчук Т., Шершунович А. Інновації в музейній справі к перехід від традиційних до цифрових форматів для популяризації музеїв. *POLIT. Challenges of science today* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (4-7 April 2023). Київ, 2023. С. 82-83.

64. Сидорчук Т. Ю., Жовква О. І. Іноваційні методи організації музейного комплексу. *Теорія та практика дизайну*. 2023. Вип. 28. С. 63-70.

65. Сизон О. О. Інноваційні музейні заклади у світі та в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2010_8_38

66. Скоряк А. Народний музей весілля у с. В. Будища. *Берегиня*. 2010. № 4. С. 76–78.

67. Смаглій К. В. Сучасні тенденції розвитку європейських музеїв: аналіз матеріалів Європейського музейного форуму. *Актуальні проблеми*

теорії і практики музейної та пам'яткоохоронної діяльності : зб. наук. праць (за матеріалами круглого столу). Київ: НАКККиМ, 2013. С. 78–86

68. Смирнов І., Любіцева О. Туристичний бізнес під час пандемії COVID-19: світовий та український досвід. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2020. № 3(2). С. 196–208.

69. Троханяк О. Роль музеїв в аспекті розвитку туризму. *Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Харків: ТОВ «ПромАрт», 2021. С. 182-184.

70. Туристична статистика: податкові надходження від тургалузі по регіонах URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turistichna-statistika-podatkovih-nadhodzhennya-vid-turgaluzi-po-regionah>

71. Філіпчук Н. О. Український і зарубіжний досвід діяльності музейних інституцій: культуротворчі і націєзберігаючі засади. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2018. Вип. 5. С. 224-232.

72. Філія Національного військово-історичного музею України – Музей важкої бомбардувальної авіації. Офіційний сайт. URL: <http://www.mvba.com.ua/about/>

73. Хаустова К. М., Гоблик-Маркович Н. М. Тенденції діджиталізації в музейній галузі. *Актуальні питання музеєзнавства, пам'яткознавства* : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. Мукачево: РВВ МДУ, 2023. С. 52-53.

74. Хаустова К. М., Мілашовська О. І. Особливості менеджменту в музейній справі. *Економічний простір*. 2022. № 180. С. 144-148.

75. Ципко В. Перспективні напрями використання військово-історичних об'єктів в індустрії туризму України. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Історія, економіка, філософія*. 2022. № 27. С. 84-95.

76. Чайка Т. Ю. Спеціалізований туризм у контексті сталого розвитку. Класифікація видів спеціалізованого туризму.

URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/7df1f891-fe3a-499c-94dd-b64183dba3d3/content>

77. Червоний Є. В. Сучасні концептуальні тренди розвитку музеїв. *Наукові записки Державного природознавчого музею*. 2014. Вип. 30. С. 31-40.

78. Шаповал Л. І. Етнографічні колекції у музеях Полтавщини. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/4894/1/Shapoval1.pdf>

79. Шкоденко Л. Полтавський музей рушника. Подорож одного дня. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2012. № 12. С. 11–12.

80. Шолудько Н. Г. Музейний туризм: виклики сучасності. *Альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології та музеєзнавства*. 2016. Вип. 16. С. 247-253.

81. Яцечко-Блаженко Т., Рудянин І. Місце інтерактивних технологій в музейній справі ХХІ століття. *Волинський музейний вісник: наук. зб.* 2015. Вип. 7. С. 115–118.

82. Museum Definition. International Council of Museums. URL: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>

83. 2156 об'єктів культурної інфраструктури зазнали пошкоджень чи руйнувань через російську агресію. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/2156-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury-zaznaly-poshkodzhen-chy-rujnuvan-cherez-rosijsku-agresiyu/>